

Valtiomuutoksen tuottaminen Suomessa

Poliittisen maantieteen näkökulma

SAMI MOISIO

ABSTRACT

The production of state transformation in Finland: A political geographical perspective

Fundamental state restructuring has taken place in Finland over the past fifteen years. This transformation is increasingly revolving around the spatial dimension of statehood. The nation-state as the primary scale of political regulation and articulation is increasingly challenged in contemporary political action concerning the "survival of Finland". It is argued that the key dimension of the current debate on state transformation touches upon the issue of getting out of the Keynesian welfare state tradition. Three conclusions follow from the empirical analysis. First, the role of state territory is increasingly re-imagined in most neoliberal arguments of state space. Secondly, the Keynesian spatial fixes still cause significant inertia regarding the construction of a state based on pure economic engineering. Thirdly, the anticipation between Keynesian spatial compromise and Schumpeterian economic reasoning will most obviously lead to growing tensions in the field of regional politics and planning.

Johdanto¹

Taloudellisen tehokkuuden ja erilaisiin muutos-paineisiin sopeutumisen kyvyn ei tarvitse olla ristiriidassa yhteiskunnallisen tasa-arvon kanssa [...] Ei ole mitään syytä, miksi tasa-arvoa ja tehokkuutta ei olisi mahdollista yhdistää jatkosakin. Olennaista on kyky hyväksyä väistämättömät muutokset, olla valmis arvioimaan vaihtuneita käytäntöjä uudelleen, tukea niiden sopeutumista, joihin muutokset iskevät kovimmin, ja hyödyntää ennakkoluulottomasti ilmeniviä uusia mahdollisuuksia. Tällaista muutoskykyä tarvitaan, olipa kyse yritys-, toimiala- tai aluerakenteesta, työmarkkinoista tai julkisen sektorin toiminnasta ja julkisen vastuun laajuudesta. (Talousneuvoston sihteeristö 2006, 21)

Tämä siteeraus on Vihriälän globalisaatioraportiksi kutsutusta julkaisusta, joka herätti Suomessa napakkaa keskustelua siitä, miten voimakkaasti valtion rakenteita ja instituutioita tulee muuttaa nyky-maailmaan sopeutumisessa. Kymmenen viime vuoden aikana globalisaatioraporteista on meillä muodostunut suorastaan oma kirjallisuuden lajinsa, ja näissä raporteissa poikkeuksetta vaaditaan sopeuttamaan ja muuttamaan valtiota nykyiseen taloudellis-poliittiseen maailmaan sopivaksi.

Suomalaiset globalisaatioraportit ilmentävät hyvin laajaa kansainvälistä tieteellistä keskustelua, jossa valtion poliittis-taloudellista ja kulttuurista muutosta on arvioitu. Tarkastelemalla eurooppalaisten valtioiden poliittisen sääntelyn purkamista ja valtiovallan laadullista muuntautumista on pyritty ylittämään yksipuolinen vastakkainasettelu valtion poiskuitumisen tai vahvistumisen välillä. Käsitys, että valtiot ovat aina samankaltaisia siinä, että ne pyrkivät säilymään ja tavoittelevat kansalaistensa hyvinvointia esimerkiksi työllisyyden, koulutuksen ja kaupan välityksellä, on pitkään ky-

¹ Kiitän Anni Kangasta, Vilho Harlea, Mikko Jorosta ja kahta anonyymiä asiantuntija-arvioitsijaa hyödyllisistä kommentista. Tutkimus on osa Suomen Akatemian tutkimusprojektia no. 118527, jossa tarkastellaan Suomen aluepolitiikan historiallista muutosta.

seenalaistettu. Valtioiden välisen samankaltaisuuden sijasta on kiinnitetty huomiota hierarkian tai anarkian muodostumiseen valtioiden rajojen sisäpuolella (esim. Holsti 1996). On myös tarkasteltu valtioiden muotoutumista ja erilaistumista: valtion vallan legitimitettiin kansalaisyhteiskunnassa, valtiollaan heikkoutta ja vahvuutta sekä valtiollaan erilaisia muotoja (Mann 1986).

Tässä artikkelissa en tarkastele valtioiden samankaltaisuutta tai erilaisuutta, vaan tutkin Suomen valtion muutoksen tuottamista ajankohtaisaineiston avulla ja poliittisen maantieteen näkökulmasta. En myöskään syvenny elintaso- tai hyvinvointierojen alueellisuuteen, maan sisäiseen muutoliikkeeseen, alueellisen palvelurakenteen kattavuuteen ja toimintaan, alueellisten tulonsiirtojen määrään ja vaikutukseen tai julkisten investointien jakaantumiseen valtioalueella. Sen sijaan tarkastelen poliittista prosessia, jossa valtiomuutosta tuetaan osana yhteiskunnallista rakennemuutosta. En siis tarkastele sitä, mitä valtio on, vaan sitä, mitä Suomen valtioon yhdistettävässä politiikassa tehdään (vrt. Pulkkinen 2005, 80). Lähtökohtani on, että vaikka yksittäisen valtion perusfunktiot vaikuttaisivatkin muuttumattomilta, valtiollaan suhde kansalaisyhteiskuntaan sekä pääomaan ja markkinoihin muuttuu jatkuvasti. Näin ollen historiasta löytämämme politiikan muodot voidaan ymmärtää tietyssä tilanteessa syntyneinä vastauksina niihin poliittis-taloudellisiin haasteisiin, joita tietty aika on tuonut esille. Tällä tavoin ymmärrettyä myös esimerkiksi valtion instituutiot, käytännöt ja poliittisen sääntelyn muodot jatkuvasti muuttuvat, kun uusiin sisä- tai ulkosyntyisiksi mielletäviin yhteiskunnallisiin haasteisiin vastataan ja näiden haasteiden esille nostamia poliittisia valintoja tehdään. Jotta tähän jatkuvaan valtiomuutokseen päästään käsiksi, on ymmärrettävä paitsi historiallisten poliittisten prosessien muotoja myös syvennyttävä nykypäivän valtiomuutosta käsittelevään materiaaliin: uusiin institutionaalisiin rakenteisiin, argumentoinnin tapoihin ja esitettyjen argumenttien ehtoihin. Tutkin tässä nimenomaan poliittista toimintaa, jonka keskeinen pyrkimys on valtion muuttaminen.

Artikkeli etenee seuraavasti. Seuraavassa osiossa selostan lyhyesti Suomen valtiomuutoksesta tehtyjä päätelmiä sekä poliittis-maantieteellistä valtiomuutoksen tutkimusta. Kolmannessa osiossa siirryn valtiomuutoksen tutkimuksen metodiseen perustaan. Ensin kerron, miksi valtiomuutoksen

tuottamisen tutkimukseen liittyy väistämättä diskursiivisten mahdollisuusehtojen kartoittaminen. Toiseksi liitän valtiomuutoksen tutkimuksen valtiotaidon käsitteeseen. Artikkelin neljännessä osiossa siirryn kuvaamaan niitä mahdollisuusehtoja, jotka antavat nykyään ikään kuin mielen valtiomuutoksen vaatimukselle. Tämän jälkeen siirryn tarkastelemaan Pekka Himasen tuotannon avulla sellaista valtiotaitoa, jossa valtiomuutos perustellaan tarpeella luopua vanhasta ja toimimattomasta valtiosta. Kuudennessa osiossa valtiotaitoa tutkitaan sellaisten poliittisten puhetekojen kautta, joissa huomio kiinnittyy valtion alueelliseen rakentamiseen. Lopuksi vedän yhteen suomalaisen kilpailuvaltion valtiotaidon keskeiset piirteet.

Valtiomuutos Suomessa

Monitieteinen valtiotutkimus on muodostumassa keskeiseksi areenaksi siinä keskustelussa, jossa tehdään selkoa globalisaatioksi kutsutusta ilmiöstä (esim. Brenner 2004). Suomessakin tieteellinen keskustelu valtiomuutoksesta on viimeksi kuluneina vuosina kiihtynyt. Varsin laaja yksimielisyys näyttää vallitsevan siitä, että yhteiskunnalliset käytännöt, toimintatavat ja tulkintakehykset ovat maassamme perusteellisesti muuttuneet viimeksi kuluneiden kahdenkymmenen vuoden aikana. Kauko Mannermaa (2007) on osoittanut, miten valtion kasvu- ja rakennepoliittikka on perusteellisesti muuttunut viimeksi kuluneiden neljänkymmenen vuoden aikana ohjailutaloudesta kilpailutalouteen. Nämä muutokset ovat tapahtuneet poliittis-ideologisten muotien muuttuessa: ulkomaiset vaikutteet ja taloustieteellisen ajattelun muutokset ovat olleet keskeisessä asemassa suomalaisessa valtiomuutoksessa 1960-luvulta nykypäivään. Tätä muutosta on tarkasteltu monista näkökulmista. Kasvatustieteilijä Janne Varjo (2007) on esimerkiksi osoittanut, että koululainsäädäntö on viimeksi kuluneiden kahdenkymmenen vuoden aikana suuresti muuttunut: entisestä tasa-arvoa korostaenesta ja normatiiviseen sääntelykulttuuriin perustuvasta järjestelmästä on siirrytty yksilöllisyyttä ja kilpailua korostavaan malliin, joka nykyään nähdään keskeiseksi valtion kilpailukyvyyn rakentamisessa ja ylläpidossa.

Poliittisessa sosiologiassa tarkastelun kohteena on ollut Suomessa 1980-luvulta asti tapahtunut muutos, joka on käsitteellistetty siirtymäksi keynesiläisestä hyvinvointivaltiosta kilpailuvaltioon

(Heiskala 2006). Toisaalta on syvennytty siihen, miten muutos kohden uusliberaalia yhteiskuntamallia on tapahtunut 1990-luvulta lähtien niin jouhevasti maassa, jossa on paitsi vahva sosiaalidemokraattinen puolue myös voimakas ammattiyhdistysliike (Alasuutari 2006).

Raimo Väyrynen (2001) on esittänyt, että vapaasta ja avoimesta maailmantaloudesta on muodostunut poliittisen eliitin ja yritysjohton yhdessä jakama tulkintakehys, jonka kautta maailman keskeiset piirteet nykyään hahmotetaan. Samalla on kiinnitytty yhä tiukemmin uusliberaaleihin merkitysyhteisöihin, joiden tuottamia ”hyviä käytänteitä” kansainväliset organisaatiot kuten erilaiset luotolaitokset ja OECD:n kaltaiset toimijat paitsi räätälöivät, myös levittävät. John Agnew (2005) onkin esittänyt, että elämme aikaa, jota luonnehtii alun perin Yhdysvalloista alkunsa saaneen ”markkinapaikkayhteiskunnan” maailmanlaajuisen leviämisen yleisesti hyväksytyinä ja haluttuna yhteiskuntamallina. Markkinapaikkaistumisessa oleellista on angloamerikkalaisen liiketoimintakulttuurin ja anglosaksisen hallintokulttuurin omaksuminen: valtion tehtävä on markkinoiden koossapitäminen ja suojaaminen sekä markkinamekanismin luominen niille yhteiskunnan sektoreille, missä markkinoita ei vielä ole. Tämä läpikotainen näennäismarkkinoinen ja siihen liittyvä määrällisyys korostava yhteiskuntapolitiikka on Suomessakin havaittavissa niin mikro- kuin makrotasolla.

On keskeistä huomata, että globaali markkinapaikkaistuminen ei tarkoita suinkaan valtioiden tai politiikan poiskuihtumista, vaan valtiollaan ja yhteiskuntapolitiikan sisällön kvalitatiivista muutosta (Jones & Jones 2004, 410). Anu Kantola (2006) on kiinnittänyt huomiota siihen, että kilpailuvaltiollistumiseen liittyvä yhteiskunnallinen hallintatapa on synnyttänyt kokonaan uuden poliittisen sanaston, jossa sellaiset käsitteet kuten muutos, kilpailukyky, joustavuus, teknologia, innovaatiot, osaaminen ja kannustaminen ovat keskeisellä sijalla. Siten suunnitteluyhteiskunnasta kilpailuyhteiskuntaan siirtyminen on vaikuttanut oleellisesti niin julkiseen hallintoon (Tiihonen 2006), liiketoimintaan (Tainio 2006) kuin myös työelämään yleensä (Siltala 2003).

Karvonen ja Rintala (2005) ovat osoittaneet, että hyvinvointi on maassamme yhä enemmän piristunut ja että yhteiskunnallinen rakennemuutos ei ole missään päin maata sujunut kivuttomasti. Voidaan sanoa, että hyvinvoinnin ääripäät ovat ny-

kyään harvaan asuttu maaseutu ja tärkeimpien kasvukeskusten ympäriskunnat. Tämä näkyy selkeästi esimerkiksi väestörakennetta tarkasteltaessa. Yli 65 vuotiaan väestön osuus on harvaan asutulla maaseudulla suurimmillaan yli 30 prosenttia; suurimpien keskusten ympäriskunnissa vastaava osuus taas on alle 10 prosenttia (Tilastokeskus 2006). Samaan aikaan on tapahtunut koulutettujen nuorten aikuisten silmiinpistävä alueellinen keskittyminen: kuusi seitsemästä 25–34 -vuotiaasta akateemisen loppututkinnon suorittaneesta asuu kahdenkymmenen väestöään kasvattavan seutukunnan alueella (Soininvaara 2007, 52). Tämän ”avainväestön” keskittyminen tarkoittaa, että jatkossa ei ainoastaan harvaan asuttu maaseutu, vaan myös pienet ja keski-suuret keskuksat ajautuvat vaikeuksiin. Soininvaara varoittaa, että 30 vuoden kuluessa Suomessa voi olla osittain autoituneita kaupunkeja ja että miljardien edestä infrastruktuuria ja asuntokantaa uhkaa jäädä käyttämättömäksi. Paikkakuntien ja seutujen välisen pudotuspelin käynnistyminen onkin ollut Suomen valtiomuutoksen keskeinen piirre. Kunnat, seudut ja maakunnat ovat ajautuneet kovaan kilpaan keskenään erilaisista kansallisista ja ylikansallisista tukirahoista sekä investoinneista samaan aikaan kun valtio on sälyttänyt kunnille ja alueille lisää vastuuta kansainvälisen kilpailukykyyn kasvattamisesta ja säilyttämisestä. Muutos on suuri suunnitteluvaltion aikaan verrattuna.

Käynnissä oleva valtiomuutos säännelystä ja hierarkkisesta suunnitteluyhteiskunnasta kilpailuyhteiskuntaan koskettaa väistämättä valtion alueja yhdyskuntarakennetta. Taina Rintala ja Elina Palola (2006) ovat panneet merkille, että universaalisuusperiaate, joka on niin kutsutun pohjoismaisen hyvinvointivaltiomallin ydin, ja jolla tarkoitetaan riittävien sosiaali- ja terveystalvelujen tarjoamista kaikille kansalaisille sosioekonomisesta asemasta tai asuinpaikasta riippumatta, uhkaa asteittain rapautua.

Tutkimuskirjallisuudessa valtiomuutosta on alettu yhä enemmän tarkastella valtion alueellisuuden liittyvänä prosessina. On keskitytty territorioiden purkamisen ja niiden jatkuvan uudelleenmuodostumisen dynamiikkaan. Jatkuva valtioiden territoriaalinen purkaminen on samalla tarkoittanut uusien territorioiden ja alueellisten kokonaisuusien tuottamista. Neil Brenner (2000) on erinomaisessa Saksan valtion muutosta koskevassa tutkimuksessa osoittanut, miten viimeksi kuluneiden

kolmen vuosikymmenen aikana käsitys globaalista kilpailusta on johtanut valtiopolitiikassa oleelliseen muutokseen. Brenner kuvaa, miten pitkään vallalla ollut käsitys koko valtioalueen tasapainoisen ja homogenisoivan kehittämisen kautta muotoutuvasta kilpailukyvästä on saanut väistyä. Tilalle on tullut yritysvetoinen kehittämisspolitiikka, jossa korostetaan alueiden erikoistumista ja omaehtoista kilpailukykyä globaalissa sijaintikamppailussa. Valtiot ovat ikään kuin skaalautuneet uudelleen kansallisen aluepolitiikan uusien painotusten ja niitä tukevien uusien institutionaalisten järjestelyjen kautta. Näin valtiot ovat Euroopassa muuttamassa muotoaan ja konstituotumassa uuteen muotoon paitsi integraatiopaineiden, myös kansainvälisen talouden uudelleenrakentumisen johdosta (vrt. Gualini 2006, 885). Vastaava kehitys on käynnissä myös Suomessa, jossa uusi ideologinen malli on korvannut tai korvaamassa aiemman keskusjohtoisen ja hierarkkisen valtiomallin.

Valtiomuutoksen tuottamisen tutkimus

Valtio on tiettyssä historiallisessa tilanteessa globaalien poliittis-taloudellisten, voimapolitiittisten ja ideologisten rakenteiden ilmentymä. Valtion muokkaaminen liittyy kuitenkin myös kamppailuun, jossa valtasuhteita jatkuvasti määritetään. Valtiotila ei ole muuttumaton valtioalue, jota olemme tottuneet katsomaan kartalta ja jonka perustava muutos tapahtuu ainoastaan sodankäynnin tai muiden aluejärjestelyjen tuloksena. Pikemminkin valtio tulee nähdä muuttuvien sosiaalisten ja poliittisten suhteiden verkostona, joka on väistämättä historiallisesti ehdollinen, siis kiinni omassa ajassaan.

Modernin ajan ja valtion näyttää kutovan toisiinsa pyrkimys taloudellisen kasvun tuottamiseen ja alueellisen suvereniteetin säilyttämiseen. Tarkasteltaessa valtioaluetta poliittisen toiminnan keskeisenä ulottuvuutena, tulee huomio kiinnittää siihen, miten sitä arvioidaan suhteessa näihin kahteen peruspyrkimykseen. Kun näitä seikkoja tarkastellaan tiettyssä historiallisessa tilanteessa ilmentyvän poliittisen toiminnan kautta, saadaan käsitys alati vaihtuvista valtiomuodostelmista. Näitä muodostelmia voidaan lähestyä erilaisten metodologioiden avulla ja erilaisia aineistoja hyödyntäen.

Lähtökohtani on, että valtiomuutoksen seuraukset ja valtiomuutoksen tuottaminen voidaan erottaa toisistaan. Valtiomuutoksen seurauksia voidaan tarkastella alueellisen väestökehityksen, taloudel-

listen tukien jakaantumisen, aluepolitiittisten toimien tehokkuuden ja vaikuttavuuden sekä alueellisten kehittyneisyserojen näkökulmista. Koska valtiomuutoksen tuottaminen koostuu pääosin poliittisesta toiminnasta tiettyssä historiallisessa saumassa, on sen tarkastelussa käytettävä valtiomuutoksen seurausten tarkastelusta poikkeavaa tutkimusmetodologiaa.

Michel Foucault (1971; 1972) on kutsunut tiedon arkeologiassaan rakenteeksi, eli eräänlaiseksi henkisen elämän kerrostumaksi, niitä ehtoja, jotka tiettyinä aikana mahdollistavat tiettyistä asioista käytävän keskustelun ja väittelyn. Tässä näkökulmassa jokaista aikaa luonnehtii eräänlainen yksittäisten lausumien taustalla vaikuttava peruskuvio, joka mahdollistaa keskeisten lausumien tuottamisen: se määrittää ja rajaa, mitä tiettyinä aikana voidaan ja mitä ei voida ajatella. Tämä peruskuvio toisin sanoen tekee asiat yhteiskunnallisesti mielekkäiksi ja tätä kautta mahdollistaa esimerkiksi vaatimusten esittämisen. Se viittaa yleensä siihen, että mielipiteiden ja tieteellisen tutkimuksen välimaastoon on muodostunut melko vakiintunut tiedon ja tietämisen alue, systeemi, jossa jokin aikaisemmin käsityksemme ulkopuolella ollut on muodostunut tietämisen kohteeksi. Globalisaatio on esimerkki asiasta, joka on muodostunut tietämisen kohteeksi. Sille on muodostunut oma tiedollinen kenttänsä sekä tuota tietoa kannatteleva erityinen instituutioiden ja käytäntöjen verkosto. ”Globalisaatiotieto” on tästä syystä monessa suhteessa niin vahva ja sen puolustaminen niin järjestäytyntä, että tiedon hallitsevien piirteiden kyseenalaistaminen on vaikeaa.

Se, miten Foucault’n (1971, 30–41) mainitsema lausumien taustalla vaikuttava peruskuvio aktualisoituu poliittisessa toiminnassa, on valtiomuutoksen tuottamisen tutkimuksen ydintä. Valtiomuutoksen tuottamisen tutkimuksessa tarkastellaan, miten yhteiskunnalliset kohteet muodostuvat tiettyinä aikana niihin kohdistuvassa poliittisessa toiminnassa. Jokainen aika pitää siksi sisällään pyrkimyksiä merkitysten määrittelyyn ja merkitysten hallintaan, mistä syystä valtiomuutoksen tuottamisen tutkimus on väistämättä myös merkitysten mahdollisuusehtojen tutkimista. Näin ollen valtiomuutosta tiettyinä aikakautena tutkittaessa tarkastelun tulee lähteä aikakaudelle tyypillisen tiedon mahdollisuusehdoista: siis niistä ehdoista, joiden perustalta tieto muuntautuu poliittisiksi toimintaohjeiksi ja miten siitä tulee lopulta normatiivista ja instituutioilla

vahvistettua. Näiden mahdollisuusehtojen avaaminen on siksi valtiomuutoksen tutkimuksen ensimmäinen taso.

Valtiomuutoksen tutkimuksessa tarvitaan kuitenkin myös toinen taso. Sillä tarkastellaan toimintaa, jossa poliittiset toimijat esittävät mahdollisuusehtojen antamalla valtuuksilla eräänlaisia reseptejä valtion uudistamiseksi. Kun valtiomuutoksen tutkimus yhdistetään tällä tavalla muutoksen tuottamiseen ja tähän liittyvän poliittisen toiminnan tutkimiseen, ollaan tekemisissä *valtiotaidoksi* kutsutun ilmiön kanssa. Valtiotalous on käsitteenä hyödyllinen eritoten siksi, että se siirtää aikaisemmin mainitun foucault’laisen diskursiivisen rakenteen tutkimusta kohden toimivaa subjektia. Anni Kangas (2007, 17) on lähestynyt valtiotaidon käsitettä sängen kestäväällä tavalla. Hän käsitteellistää sen erityisenä aktina, jossa poliittinen toimija viestii kansallisista ja valtiollisista kysymyksistä. Valtiotalouden aktissa poliittinen toimija muotoilee poliittisen yksikön kansallisen intressin ja esittää itsensä kykenevänä vaalimaan tuota intressiä (vrt. Weldes 1999). Samalla poliittinen toimija tulee määrittäneeksi kansallisen intressin vaarantajat eli kansallisen intressin kannalta erheellistä politiikkaa harjoittavat. Kankaan (2007) muotoilussa valtiotaloudessa on kyse jonkin asian tai toimijan esittämisestä haasteena koko poliittisen yhteisön olemassaololle tai sen menestykselle. Kun valtiotalouteen liittyvässä aktissa toimijat pyrkivät tuomaan esiin oman poliittisen järjensä suhteessa tiettyinä aikoina esille nousevaan haasteeseen, he samalla määrittävät tai nimeävät poliittisen yhteisön keskeisen intressin tai suojelun arvoisen kohteen. Mikä tahansa poliittinen toimijuus ei siten ole valtiotaloutta, vaan siihen liittyy kyky ja tahto ajaa jonkin kansallisesti ratkaisevaksi määritetyn asian suojaamiseen tarvittavaa keinovalikoimaa, sanalla sanoen kansalliseksi markkinoitua poliittista ohjelmaa, tarvittaessa läpi vahvan vastustuksenkin (vrt. Palonen 2003). Näin poliittinen toimija paitsi asettaa oman politiikkansa tärkeään rooliin poliittisen yksikön säilymisen ja hyvän tulevaisuuden kannalta, hän myös artikuloi kansallisen intressin kannalta haitallisen politiikan.

Valtiotaloudessa esille nousevat seikat – politiikan oikeamielisyys eli keinovalikoima suojattavan kohteen pelastamiseksi sekä poliittinen haastaja ja hänen väärämielisyytensä – ovat aina historiallisesti ehdollisia. Valtio-omisteisen teollisuuden puolustaja on yhtenä aikana sankari, toisena taas vaaralli-

nen menneisyyden edustaja. Marginaalissa pitkäänkin olleet poliittiset ideat saattavat nousta nopeasti yhteiskuntakeskustelun ytimeen, jos tarvittava pelitila syntyy. Toisin sanoen poliittisen toimijan oikeassa oleminen ja hänen esittämänsä poliittisen linjan hyväksyttävyyden on aina sidottu tiettyihin mahdollisuusehtoihin. Nämä mahdollisuusehdot ovat kulttuurisia konventioita, jotka ehdollistavat poliittista keskustelua ja kamppailua. Ne vaikuttavat siis poliittisen valintatilanteen ja tavoitteiden asettamisen taustalla. Metodologisessa mielessä edellä mainitusta seuraa, että mahdollisuusehdot ja niiden pohjalta luodut toimenpide-ehdotukset kansallisen intressin toteuttamiseksi tulee valtiomuutoksen tuottamisen tutkimuksessa erottaa toisistaan.

Valtiomuutoksen vaatimus: mahdollisuusehtojen kartoitusta

Viimeksi kuluneina vuosina on ollut selkeästi nähtävillä, että keskustelu ”kansallisesta selviämisestä”, ”kansallisesta sopeutumisesta” ja uudesta ”kansallisesta projektista” on ollut keskeinen osa valtiomuutoksen tuottamista. Toisin sanoen valtiomuutosta on tuotettu debatissa, johon poliitikot, virkamiehet, yritysjohtajat, tutkijat ja monet muut tahot ovat osallistuneet. Seuraavassa pyrin tunnistamaan nyt käynnissä olevan valtiomuutoksen vaatimuksen mahdollisuusehdot eli ne horisontit, joiden kautta Suomi-niminen valtio sijoittuu osaksi nyky maailmaa ja joiden kautta muutoksen vaatiminen alkaa vaikuttaa rationaaliselta pyrkimyselältä. En pyri kuvaamaan välttämättömyyksiä ja itsestään selviä määräytymissuhteita, vaan lähdän avaamaan välttämättömyyksiltä tuntuvien poliittisten toimintaohjeiden taustalla vaikuttavia ehtoja. Seuraavassa hahmotan noita ehtoja muutaman valtiomuutoksen puolesta argumentoivan puheenvuoron kautta.

Anne Brunila totesi vuoden 2004 marraskuussa ns. globalisaatioreportin (Suomi maailmantaloudessa) julkistamistilaisuudessa seuraavaa:

Globalisaation uusi vaihe on koko maailmantalouden kannalta myönteinen asia. Se tarjoaa suuria mahdollisuuksia kehittyville maille elintasonsa kohottamiseen ja avaa kilpailukykyisille kehittyneille maille uusia markkinoita ja mahdollisuuksia hyödyntää uudenlaista työnjakoa. Globaali kilpailu on kuitenkin samalla haaste, jonka muuttaminen mahdollisuudeksi ei

onnistu ilman selkeää strategiaa. Strategian ytimenä on oltava osaaminen ja sen jatkuva kehittäminen. Suomen vetovoimaisuuden ja kilpailukyyn parantaminen edellyttävät myös hyödyke- ja työmarkkinoiden toiminnan sekä julkisen sektorin uudistamista. Kilpailukyky ja sen parantaminen on myös Euroopan unionin johtava tavoite [...] Meidän on kyettävä hyödyntämään vahvuksiimme täysimääräisesti, parannettava edelleen osaamista, avauduttava ja uudistuttava [...] Osa Suomen globaalia kilpailukykyä vahvistavista toimista on mahdollista toteuttaa nopeastikin, mutta merkittävä osa edellyttää laajaa yhteiskunnallista keskustelua ja huolellista valmisteluyötä. Laaja-alaisen toimien toteuttamiseksi tarvitaan poliittisen päätöksenteon ohella rohkeutta, uudistumiskykyä ja edelläkävijyyttä monilla yhteiskunnan ja talouden lohkoilla. Globaalissa kilpailussa edelläkävijyyttä voidaan pitää Suomen erityisenä kilpailuetuna. (Brunila 2004)

Nämä rivit kuvaavat erinomaisella tavalla paitsi kyseisen raportin sisältöä myös laajemmin nyt käynnissä olevaa keskustelua valtiovoimien keskeisestä tehtävästä. Suomen menestys maailmanlaajuisessa markkinakilpailussa eli maan selviytyminen näyttää selvästi olevan se tavoite, jota oikealla politiikalla pyritään edesauttamaan ja jota oikeamielisinä esiintyvät poliittiset toimijat pyrkivät puolustamaan. Teollisuuden ja työnantajain (2004) globalisaatioreportissa *Menestyvä Suomi* todetaan:

Suomi on ollut yksi aiemman globalisaatiokehityksen voittajista. Ilman muutoksia ja muutosvalmiutta Suomi on tuomittu jatkossa häviäjän osaan [...] Suomen pärjääminen tulevaisuudessa edellyttää, että meillä huolehditaan maan globaalista kilpailukykyä. (TT 2004, 3–6)

Nykyisessä valtiopoliitikassa suojeltavaa asiaa kuvaa termi valtion globaali tai kansainvälinen kilpailukyky. Se on nykyisen valtiokeskustelumme perustava tavoite, jonka toteuttamiseksi voidaan esittää toimintaohjeita, eräänlaisia reseptejä: osaamisen nojaamista, huippuosaamisen synnyttämistä, huippu- tai innovaatioyliopiston perustamista, verokevennyksiä, teknologisiin innovaatioihin panostamista ja kansainväliselle talouskilpailulle avautumista.

Keskustelu valtion selviämisestä ja esitettyistä toimintaohjeista ei ole kuitenkaan mahdollista ilman joitakin perustavia ehtoja. Tunnetun kolumnistin Thomas Friedmanin (2007) mukaan globali-

saation viimeisin vaihe tarkoittaa, että jopa ”yksittäisten ihmisten on menestyäkseen tai ainakin pysyäkseen pystyissä ajateltava globaalisti”. Friedmanin retoriikka paljastaa ajastamme jotakin oleellista. Nykyisen valtion selviämistä koskevan keskustelun ensimmäinen tärkeä ennakkoehto nimittäin on, että luonteeltaan kansallinen ajattelu aukeaa nimenomaan globaalisenä kysymyksenä: kansallista voi ajatella vain suhteessa maailmanlaajuiseen. Tämä kansallisen horisontin selkeä avautuminen on merkittävä kulttuuripoliittinen ilmiö. Vielä kaksikymmentäviisi vuotta sitten suhteellisen suljetun ja keskitetyn hyvinvointivaltion huipentuessa kansallinen horisontti oli varsin suljettu ja selkeästi rajattu. Horisontin avautuminen on nähtävissä paitsi talous- myös turvallisuuspoliittisissa dokumenteissa. Esimerkiksi tuoreimman ulko- ja turvallisuuspoliittisen selonteon keskeiset kuvaukset ovat mahdollisia vain sillä ehdolla, että kansallinen kysymys avautuu mielekkäästi maailmanlaajuisena kysymyksenä. Turvallisuuspolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi toki asetetaan yhä itsenäisyyden säilyttäminen ja demokraattisen järjestelmän puolustaminen, eikä tiukasti taustalla vaikuttavaa Venäjään sidottua alueellisen invaasion mahdollisuuttakaan suljeta pois. Kuitenkin maailmanlaajuisen taloudellisten ja poliittisten kriisien heijastumien hallinta näyttää olevan selonteon keskeinen poliittinen ulottuvuus (ks. Valtioneuvoston kanslia 2004). Käsitös terrorismin vastaisesta sodasta näyttää entisestään laajentavan sitä horisonttia, jonka kautta kansallinen kysymys mielekkäästi aukeaa.

Suomen selviämistä eli taloudellista menestymistä koskevaan vaatimukseen on vakiintunut sängen myönteinen käsitys globalisaation perusluonteesta. Kirjoituksessaan *Suomi selviytyy, jos hyväksymme jatkuvan muutoksen* Christoffer Taxell (2006a) toteaa, että ”Suomi kuuluu globalisaation, tämän aikamme suurimman muutoksen kiistattomiin voittajiin”. Kari Neilimo (2007) on samoilla linjoilla todetessaan, että ”Suomen kaltaiselle osaavalle kansakunnalle talouden globalisaatio tarjoaa enemmän mahdollisuuksia kuin aiheuttaa uhkia. On vain rohkeasti katsottava tulevaisuuteen ja rakennettava globaaliin maailmaan soveltuvat toimintatavat”. Suomen selviytymistä koskevaan nykykeskusteluun onkin juurtunut sellainen ajattelun tapa, että vaikka globalisaatio on haaste, se on siitä huolimatta hyödyllinen koko valtion tai kansakunnan kannalta. Kuten Brunilan (2004) aikaisemmin siteeratusta puheenvuorosta saatettiin havaita, tä-

hän myönteiseen käsitykseen liittyy kuitenkin voimakas varaus: globalisaatio on astumassa tai astunut uuteen vaiheeseen, jolloin vanhat reseptit eivät enää päde. Maailman talousfoorumin perustaja Klaus Schwab (2006) totesikin suomalaisessa välilehdessä:

Olemme astumassa uuteen aikakauteen, eikä se koske vain elinkeinoelämää, vaan koko elämäntilannetta [...] Olemme siis uuden järjestyksen kynnyksellä, mutta emme aivan vielä tiedä sen lopullista muotoa. Kyse on joka tapauksessa uudenlaisesta maailmasta, jossa kansalaisten, elinkeinoelämän toimijoiden ja poliitikkojen on menestyäkseen korvattava kaavoihin kangistuminen luovuudella.

Juuri käsitys maailman dynamisyydestä on vaikkei kiinnitetty Suomen selviämistä koskevaan keskusteluun: ”Siirtyminen uuteen talouteen on meille ’suuri transformaatio’, jossa meidän on onnistuttava, jos haluamme olla parhaiten menestyvien kansakuntien joukossa” (Hautamäki 2001, 68). Suomen selviämisestä käytävän keskustelun toinen ehto onkin, että kansallinen kysymys aukeaa paitsi globaalina, myös selkeästi periodiluonteisena kysymyksenä.

Käsitys uuden synnystä ja vanhan väistymisestä on Suomessa esiintynyt esimerkiksi hyvinvointivaltion kritiikkinä. Vastinpareiksi asettuvat tällöin Suomi ”globaalina huippuosaajana” ja ”Euroopan syrjäseutuna”. Elinkeinoelämän valtuuskunnan raportissa *Suomen menestyksen eväät* Tapani Ruokanen (2004, 28) esittää, että ensin mainittua luonnehtii globaalien markkinoiden ja teknologian tehokas hyödyntäminen, jälkimmäistä taas rappeutava hyvinvointivaltio, josta teollinen tuotanto on siirtynyt muualle. Sitran yliasiainmies Esko Ahon (2006) mukaan tulevaisuutta ei voi enää suunnitella ja säännellä vaan on yhä enemmän luotettava markkinoihin ja kilpailuun. Vaatimus keventää valtiota liittyy tietenkin hyvinvointivaltion suureen julkiseen sektoriin: ”liian suuri julkinen kulutus toimii tehottomasti, häiritsee markkinoiden toimintaa ja kohdentaa väärin pääomia ja työvoimaa” (Nyberg 2007). Ajatus vuosikymmenten kuluessa kehittyneen keskusjohtoisen suunnitteluyhteiskunnan ja sitä tukevien rakenteiden ja periaatteiden, kuten tasa-arvopolitiikan, soveltumattomuudesta uuteen aikaan on keskeinen osa Suomen valtion muutosta koskevaa keskustelua. Globalisaatiota ja kilpailukykyä Helsingin kauppakorkeakoulussa

tutkiva Anna Salonen (2007) on valmis esittämään, että ”liiallinen tasa-arvoon pyrkiminen saattaa johtaa tilanteeseen, jossa Suomen kilpailukyky näivettyy ja jaettavaa varallisuutta on aiempaa vähemmän”.

Valtion selviytymistä koskevan keskustelun kolmas tärkeä mahdollisuusehto on, että kansallinen kysymys aukeaa paitsi globaalina ja periodisena, myös läpeensä kilpailullisena ja tätä kautta kasvun tavoitteluun liittyvänä taloudellisena ja mitattavana kysymyksenä. Sitran Antti Hautamäki (2004, 3) toteaa kuvaavasti seuraavaa:

Suomen tulevaisuuden keskeinen kysymys on, miten Suomen tulee vastata globaaliin kilpailuun. Vastausta haetaan innovaatioista ja osaamisesta. Suomen pitää päästä globaalien arvoverkostojen eniten lisäarvoa tuottaviin ytimiin.

Keskustelu Suomen selviämisestä taloudellisessa merkityksessä näyttääkin perustuvan siihen, että valtioiden väliset suhteet ymmärretään yritysten välisen kilpailun tapaan: ”Yrityksmaailmasta tuttu ilmiö, jossa pyritään etenemään muutama kuukausi kilpailijoiden edellä, on tulossa myös valtioiden tasolle” (Sailas 2004). Markkinakilpailun ulottaminen valtioiden väliseksi luo käsitystä siitä, että kokonaiset valtiot voivat myös hävitä pelissä, jossa Jorma Ollilan (2006, 135) mukaan ”kaikki tavoittelevat kasvua”. Näin kilpailu saa usein ikään kuin itsestään selvän ja epäpoliittisen merkityksen, jossa asioiden mittaaminen määrän, voiton ja tappion kriteerein muodostuu yhteiskunnalliseksi normiksi. Tämän normiston vahvuus estää huomaamasta, että kilpailu on poliittinen ideologia, jolle nykyisessä globalisaatiokeskustelussa annetaan positiivinen sisältö: avoimen kilpailun ja vähäisen poliittisen sääntelyn oletetaan tuottavan yhteistä hyvää (vrt. Sheppard 2003, 168). Esimerkiksi Paavo Lipposen toisen hallituksen ohjelmassa valtioiden väliset suhteet mielletään selkeästi taloudellisen kilpailun kautta. Talouden kasvun tuottaminen, kansainvälisesti kilpailukykyisen toimintaympäristön luominen ja pääomien houkuttelu muodostivat ohjelmassa saumattoman kokonaisuuden (ks. Valtioneuvoston kanslia 1999).

Nokian historiaa tutkineen Martti Häikiön (2006) mukaan yrityksen menestyksen kannalta kilpailun avaaminen oli huomattavasti tärkeämpää kuin valtion ohjaama julkinen tutkimustuki ja julkisen vallan rooli rajoittuu vain kilpailun säätelyyn. Avoin kilpailu näyttäytyykin nykyään usein

siten, että yritykset ja jopa valtiot taistelevat markkinoilla olemassaolostaan samaan tapaan kuin eläinlajit luonnossa (ks. Estola 2006) ja että politiikka ja sääntely vievät vain voimia tuossa taistelussa. Tämä näyttää olevan nykyisen valtiomuutoskeskustelun mielekkyyden kannalta tärkeä seikka: kansainvälisen talouden nykykehityksen tai tuttavallisemmin globalisaation oletetaan hyödyttävän siihen täysin rinnoin osallistuvia yrityksiä ja valtioita, koska se ikään kuin laajentaa valtioiden ja yritysten elintilaa.

Valtioiden kilpailukykyisyyden mittaaminen on entisestään vahvistanut käsitystä kilpailun myönteisyydestä yhteiskunnallisena ilmiönä. Esimerkiksi *Maailman talousfoorumi* on luonut valtioille kasvu- ja kilpailukykyindeksin, joiden avulla valtiot asetetaan säännöllisesti järjestykseen. Listojen merkitys perustuikin nähdäkseni siihen seikkaan, että niiden avulla luodaan käsitys valtioiden välisestä kilpailusta maailmanmarkkinoilla. Samalla ne tarjoavat mahdollisuuden suhteuttaa valtio maailmanlaajuiseen taloudelliseen kilpailuun ja kasvun vaateeseen:

Suomella ei ole varaa tuudittautua itsetyytyväisyyteen. Esimerkiksi hyvä sijoitus sveitsiläisen World Economic Forum (WEF) kilpailukykyvertailussa ei riitä suojaamaan meitä maailmantalouden rakennemuutokselta. Menestys kilpailukykyvertailussa ei takaa hyvää talouskehitystä tulevaisuudessa [...] Kilpailukykyvertailussa saavat paljon painoa sellaiset perinteiset pohjoismaiset ja eurooppalaiset vahvuudet kuin yhteiskunnan vakaus, kehittynyt perusrakenne, koulutettu väestö, olematon korruptio, vähäinen byrokraatia ja niin edelleen. Niiden merkitystä ei käy kiistäminen. Mutta ovatko ne riittäviä edellytyksiä taloudelliselle kasvulle, jota nykyisessä hallitusohjelmassakin pidetään keskeisenä välineenä asetettujen hyvinvointi- ja työllisyysvaatimusten saavuttamiseksi? Vastaus kysymykseen on ilmeisesti kielteinen. (Vartia 2004)

Valtion selviämiseen liittyvässä keskustelussa on vielä neljäs mahdollisuusehto: luonteeltaan kansallisen kysymyksen tulee aueta paitsi globaalina, periodisena, kilpailuun sekä kasvuun liittyvänä myös aidosti paikallisena ja kaikkien kansalaisten jakamana ilmiönä. Elinkeinoelämän keskusliiton edellisen puheenjohtajan mukaan ”globalisaatio koskee tänä päivänä yhtä lailla kyläkauppaa tai paikallista siivousalan yritystä kuin kaukaisilla markkinoilla toimivia suomalaisia yrityksiä” (Taxell 2006b,

158). Kansainvälisen taloudellisen kilpailukykyyn parantaminen ei tällöin samaistu ainoastaan suomalaisten yritysten kilpailukykyyn ja menestykseen, vaan kyseessä on kaikkien jakama kansallinen hanke, jossa kaikki suomalaiset ovat samassa veneessä.

Suomessa vaikuttaakin olevan laajasti jaettu käsitys siitä, että maailmanlaajuisella kehityksellä on paikallisia vaikutuksia ja että keskustelu kansallisesta tai valtiollisesta kilpailukykyvyydestä on mielekästä. Jotta nykymaailman keskeiset taloudelliset voimat voidaan kuvata muutosvaatimuksen perusteluna, on niistä oltava selvää kokemuksellista todistusaineistoa. Tämä todennettavuuteen liittyvä asia on popularisoitunut käsitteen ”Kiina-ilmiö” muodossa. (Esimerkiksi Google-hakukone tunnistaa 27 300 linkkiä hakusanalla ”Kiina-ilmiö”.) Kiina-ilmiö perustuu pohjimmiltaan suomalaisten tai kansainvälisessä omistuksessa olevien yritysten sijaintia koskevien päätösten poliittiseen luonteeseen:

Suomen talous on todellakin kasvanut monta vuotta peräkkäin, ja uusia työpaikkoja on syntynyt ripeään tahtiin. Viime vuoden osalta puhutaan ennätysluvusta: bruttokansantuotteen arvioidaan kasvaneen lähes kuusi prosenttia. Myönteisestä kehityksestä voi kiittää pitkälti entistä avoimempaa globaalia taloutta sekä nopeasti kehittyviä Aasian maita. Suomen kansantalous on ollut aina tähän saakka globalisaation voittaja pienen maan notkeudella ja hyvällä osaamisella. [...] Perloksen ilmoitus vähentää Suomesta jopa 1200 työpaikkaa tuli kylmänä suihkuna koko valtakuuntaan [...] Globalisaation toinen puoli on jälleen puhunut: suomalainen yritys on joutunut toteamaan, ettei kilpailukyky riitä kansainvälisessä kilpailussa [...] Kansainvälinen rakennemuutos on tosiasia, jota emme voi muuksi muuttaa. (Herlin 2007)

Kansainvälisen pääoman vapautuminen on toki purkanut fordistiseen tuotantotapaan liittyvät sidokset alueiden ja paikkojen yltä. Perloksen kaltaiset yritykset eivät ole organisoituneet niinkään vertikaalisesti yhden paikkakunnan ympärille, vaan niiden toiminta on verkottunutta. Juuri tämä yritys rakenne mahdollistaa sen, että jopa yksittäinen yritys voi sijaintipäätöksellään luoda painetta valtiomuutokselle ja ikään kuin väärälle valtiopoliitikalle. Onkin huomattavaa, että käsitys valtioiden välisestä kilpailusta vahvistuu juuri yritysten tekemien sijaintipäätösten eli yritysten välisen kilpai-

Taulukko 1. Valtiomuutoksen vaatimuksen tausta: keskeiset mahdollisuusehdot.

Ulottuvuus	Kansallisen kysymyksen perusluonne		
	Tila	Aika	Toiminta
Sisältö	Kansallinen kysymys avautuu mielekkäästi ainoastaan suhteessa maailmanlaajuiseen kehitykseen; kansalliset ongelmat näyttäytyvät paikallisina ongelmina.	Koska maailmanlaajuinen olosuhde muuttuu jatkuvasti, on kansallinen kysymyksen väistämättä periodiluontoinen ja muuttuva.	Koska valtioiden väliset suhteet perustuvat taloudelliseen kilpailuun, on kansallinen kysymyksen väistämättä taloudellisen kilpailukyvyyn parantamiseen liittyvä.
Opetus	Kansallinen kysymys on alisteinen maailmanlaajuiselle kehitykselle.	Jatkuva sopeutuminen muutokseen on järkevää valtiopolitiikan ydin.	Valtioiden välisessä talouskilpailussa voi menestyä ainoastaan kansallisen yksimielisyyden ja joustavuuden turvin.

lun johdosta. Elinkeinoelämän keskusliiton puheenjohtajan Antti Herlinin edellä siteerattu kirjoitus *Suomella on yhä kaikki keinot menestyä* kuvaakin hyvin sellaista valtiomuutoksen vaatimusta, joka liittyy yksittäisen yrityksen sijaintipäätökseen. Sitaatti kertoo samalla ajatusmallista, että globalisaatio tuottaa yhteistä hyvää, jos valtio osataan suhteuttaa siihen oikealla tavalla eli oikeita toimintaohjeita apuna käyttäen.

Olen edellä kuvannut neljä mahdollisuusehtoa, jotka yhdessä tekevät keskustelun Suomen talouspohjaisesta selviämisestä mielekkääksi. En väitä niiden olevan ainoat mahdollisuusehdot, mutta sängen monet aineistot tulevat ymmärrettäviksi niiden kautta. Kaksi mahdollisuusehtoa neljästä kiinnittyy tilaan: kansallinen kysymys aukeaa paitsi globaalina myös paikallisena kysymyksenä. Ajallinen ehto taas korostaa, että kansallinen kysymys on periodiluonteinen ja muuttuva. Toimintaa kuvaava ehto taas merkitsee, että kansallinen kysymys aukeaa luonteeltaan kilpailullisena asiana (taulukko 1). Nämä seikat muodostavat yhdessä eräänlaisen valtiomuutoksen vaatimuksen taustalla vaikuttavan tilan, ajan ja toiminnan ontologian. Tämä ontologia antaa varsin selkeän suunnan niille poliittisille toimenpide-esityksille, joita valtion kuvitellun selviämisen eteen voidaan mielekkäästi tehdä. Vaikka edellä kuvatut ehdot ovat näkymättöminä yhteiskunnallisessa keskustelussa, kansallinen kysymys kuitenkin aukeaa usein näiden horisonttien kautta.

Perinteestä luopumisen politiikka

Asiantuntijat ovat varsin yksimielisiä toimenpiteistä, joita tarvitaan Suomen kilpailukyvyyn ylläpitämiseksi ja kohentamiseksi [...] Tuleva kasvu ei perustu menneille ansioille. Sen pohja rakennetaan nyt toteutettavilla toimenpiteillä, joiden käynnistämiseksi löytyvät riittävät eväät globalisaatiotyöryhmän raportista ja muista vastaavista selvityksistä. (Vartia 2004)

Muutoksen tuottaminen on kivuliasta ja vaatii vahvan tietoaineksen luomista. Siksi sitä usein ajetaan läpi mainitsemalla, että ”uudistumisen vaihtoehtona ei koskaan ole vallitseva olotila, vaan taantuminen” tai että vanhoissa rakenteissa pysyminen merkitsee mahdollisuuksien menettämistä (Taxell 2006b, 156). Vaikka Pentti Vartian (2004) mainitsema asiantuntijoiden globalisaatioreporteissa ja muissa asiakirjoissa ja työryhmissä tuottama ”tieto” olisi kuinka yksimielistä, yhteiskunnallinen muutos kohtaa väistämättä vastarintaa. Muutos tarkoittaa aina potentiaalista yhteiskunnallisten asetelmien muutosta eli sitä kuka saa mitä, milloin ja miten. Polkuriippuvuudeksi kutsutaan ilmiötä, jossa aiemmin historiassa syntynyt kulttuuri, yhteiskunnalliset arvostukset ja normit sekä jopa fyysinen infrastruktuuri vaikuttavat nykyisiin päätöksiin ja aiheuttavat vahvaa muutoskitkaa. Se on siis eräänlaista aiemmin luotujen valtiorakenteiden kautta syntyvää muutosvastarintaa.

Menneisyys on arvojen, instituutioiden ja perinteiden muodossa aina läsnä nykyisiä päätöksiä tehdessämme. Ei ole siten mitenkään yllättävää, että

valtiomuutosta koskevaan keskusteluun liittyy ilmiö, jota voitaisiin kutsua ”perinteestä luopumisen politiikaksi”. Näkemys vanhasta on keskeinen osa muutoksen tuottamista. Kun siis ”tulevaisuuden Suomi” piirretään valtiomuutosta vaadittaessa eteemme, tuotetaan samalla ”vanhasta Suomesta” tämän uuden valtion eräänlaista antiteesiä. Perinteestä luopumisen politiikassa onkin keskeistä luoda kuva sellaisesta aikansa eläneestä valtiosta, jota nyt pyritään muuttamaan.

Kuvaan perinteestä luopumisen politiikkaa lyhyesti tarkastelemalla Pekka Himasen tuotantoa, jossa ”vanhan valtion” kuvaus on nähdäkseni hyvin esillä. En tarkastele Himasta niinkään kyseenalaisena filosofina, joka on Mika Ojakankaan (2007) mukaan myynyt akateemisen sielunsa teknologiateollisuuden edustamalle pääomalle. Miel-län luovan talouden professori Himasen pikem-minkin poliittisena toimijana, jonka sanomalla on silmiinpistävä vetoa ja tilausta juuri omassa ajassa (muutama vuosikymmen sitten hänet olisi tuomittu kerettiläisten yhteiskunnallisten mielipi-teiden esittäjänä). Himanen on yksinkertaisesti esi-merkki siitä, miten nyky maailma tuo esiin uskotta-via keskustelijoita tai peräti saarnaajia, jotka esiin-tyvät medioissa sekä seminaareissa, joita siteera-taan poliittisia päätöksiä tehtäessä ja jotka luovat uskottavuuttaan erilaisten kansainvälisten yhteyk-sien avulla. Helsingin Sanomain toimittaja luon-ehdii Himasta kuvaavasti tutkijaksi, joka

on päässyt maailman huippuyliopistoihin, Stan-fordiin, Berkleyhin ja Oxfordiin, ja tehnyt tut-kimusta huippunimien, etenkin Manuel Castell-sin, kanssa. Tapaamisia on järjestynyt Billien, niin Clintonin kuin Gatesinkin kanssa. Des-mond Tutu, Linus Torvalds ja Michael Porter kuuluvat maailmaan, jossa Pekka Himanen elää ja liikkuu. (Alkio 2007)

Himanen puhuu mielellään valtion päivittämisestä uusiin olosuhteisiin vastaamisesta: ”Korostaak-semme, että myös Suomi tarvitsee hoitokuuria, kutsumme nyt esittämäämme haastetta ’Suomen malliksi 2.0’” (Castells & Himanen 2005). Tämä Manuel Castellsin kanssa muotoiltu haaste tarkoittaa yksinkertaisesti pyrkimystä hyvinvointiyhteis-kunnan rahoitusperustan säilyttämiseen innovaa-tionaloudesta saatavilla varoilla. Päivittämisellä siis viitataan siihen, että hyvinvointivaltion edellinen vaihe ei ole uusissa olosuhteissa toimiva yhteis-kuntamalli.

Himasan mukaan Suomessa on meneillään pait-si kilpailukykyparadoksi myös innovaatiokriisi, jotka yhdessä estävät maan kilpailukykyyn kehitty-misen. Himanen (2007a) mainitsee, että ”loppujen lopuksi viestini on, että meillä on tärkeä uudistu-misen hetki käsillä – ja että meidän on mahdollista onnistua siinä erityinen suomalainen unelmamme säilyttäen”. Himanen on huolestunut Suomen kansainvälisestä selviämisestä innovaatiopohjaisessa kilpailussa. Suomi ei hänen mukaansa jatkossa menesty, jos ”ikäntynyt hyvinvointivaltio ei uudis-ta myös omaa tuottavuuttaan samanlaisella luovuudella kuin yritysmaailmassa on nähty” (Castells & Himanen 2005). Himasen mukaan keskeistä olisi saada yhteiskunnallinen innovatiivisuus näkymään myös taloudellisena tuloksena. Akseli Gallen-Kal-lelaan viitaten hän uskoo, että ”pikku-Suomessa” voidaan kokea ”uusi renessanssi”, jonka kautta hy-vinvointivaltion säilyttämisen lisäksi myös koko kansan potentiaali voidaan valjastaa täydemmin talouskasvua tuottamaan. Himasen mukaan Suo-men menestys perustuu innovaatiopohjaisen ta-loutemme menestykseen: ”Meillä ei käytännössä ole tarjolla kuin menestys innovaatiopohjaisessa taloudessa”, nousu absoluuttiselle kärkipaikalle maailmassa (Himanen 2007b). Manuel Castellsin kanssa julkaistussa puheenvuorossa Himanen va-roittaa, että jopa koko Eurooppa on vaarassa men-ettää kilpailukykyä sairastumalla ”lässähdyt-täisiin” (Castells & Himanen 2005). Lääkkeeksi Himanen tarjoaa mallia, jossa luovuus läpäisee koko talouden kentän. Se, että luovuus, taloudelliset innovaatiot, bisnesinnovaatiot ja muutoksen välttämättömyys artikuloituvat pääsääntöisesti suhteessa hyvinvointivaltioon, on esimerkkinä sii-tä, miten tiukasti hyvinvointiretoriikka on juurtu-nut suomalaiseen yhteiskuntaan. Siitä on muodos-tunut keskeinen viittauskohde myös sellaisessa ta-loudelliseen voittoon ja selektiiviseen kasvuun liittyvässä poliittisessa toiminnassa, missä val-tiomuutosta tiukimmin vaaditaan.

Perinteestä luopumisen politiikka koskee Hima-sen ohjelmassa erityisesti valtiota ja sen tehtäviä. Tällöin vanha hyvinvointivaltio samastuu yhteisöl-lisyyteen, jonka itseisarvo on poliittinen yhteisöllis-syys. Himanen hahmottelee valtiota, jossa talou-dellinen oleminen ajaa poliittisen olemisen tavan ylitse. Himasen maailma on avoin, ja valtion poliittinen tehtävä on edesauttaa tuota avoimuutta. Sen tulee houkutelaa kansainvälisiä huippuosaajia ja esiintyjä sekä tarjota olosuhteet näiden huip-

punimien viihtyvyydelle eli ”luovuuden kulttuurille”:

Oikeastaan luovuuden kulttuurin vahvuuden mittana voidaan pitää sitä, kuinka kansainvälinen eli kuinka paljon se vetää puoleensa muualta maailmasta luovia osajia (absoluuttisen kärkitason tutkijoita, opiskelijoita ja muita ihmisiä) sekä sijoittajia (FDI = foreign direct investments, suorat ulkomaiset investoinnit)? (Himanan 2007b, 134)

Himasan valtiomuutosta vaativa argumentaatio koskee eritoten yhteiskunnallisia arvoja ja asenteita, tarkemmin vanhaan valtioperinteeseen liittyvien arvojen ja asenteiden suoraviivaista hylkäämistä. Vuonna 2004 Eduskunnan tulevaisuusvaliokunnan tilaamassa raportissa, jota valiokunnan silloinen puheenjohtaja Jyrki Katainen (2004) kutsuu erittäin mielenkiintoiseksi ja ravistelevaksi, Himanen hahmottaa niitä toimia, joiden avulla Suomi yrittään saada ulos suomalaisen tietoyhteiskunnan kriittisestä vaiheesta. Siinä Himanen yhdistää innovaatiopohjaisen kasvun ja rutiinistyöstä luopumisen tarpeeseen muuttaa valtion perusrakenteita:

Viimeisen kahden vuoden aikana maassamme on jääty liiallisen itsetyytyväisyyden tilaan ja kehityksen dynaamisuus on kadonnut. Suomi on nyt kriittisessä vaiheessa, josta se voi rohkeiden uudistusten kautta nousta jälleen ylös tai paikalleen pysähtymällä jäädä hitaasti muista maista jälkeen [...] Suomen nykyisen jatkaminen tarkoittaa tietoyhteiskuntamme ja hyvinvointivaltiomme jatkamista nykyisenkaltaisena yhdistelmänä. Käytännössä tämä tarkoittaa ”hyristen hautaan” -skenaariota, jossa kaikki toistavat, että ”hyvin menee” ja että ”hyvinvointivaltio on säilytettävä”. Kaikki nykyjärjestelmän piirteet ovat pyhiä ja niiden uudistamisesta puhuminen on tabu. Käytännössä tällainen hyvinvointivaltion ”puolustus” on varmin tapa johtaa siihen, että hyvinvointivaltiota jatkuvasti leikataan yhä enemmän ja talouden dynaamisuus katoaa. Jokainen ajaa vain omia saavutettuja etujaan ja kyräilee toisten saamisista. Tätä voi nimittää myös kateuden yhteiskunnaksi. (Himanan 2004, 2)

Kateuden sijasta Himasan unelma on luovuuden yhteiskunta, jossa valtiollinen holhous ja kontrolli on minimoitu ja jossa innovatiiviset ihmiset voivat aidosti menestyä ja nauttia luovuudestaan. Näin

poliittisen ohjauksen luonnehtima valtiokeskeinen ja tasapäästävä yhteiskunta asettuu luovuuden individualismia ja aitoa kilpailua korostavan yhteiskunnan vastapooliksi. Edellä mainittu poliittisen ohjauksen yhteiskunta viittaa selkeästi suunnittelu-vetoiseen ja hierarkkiseen valtioon, johon Himanen liittää sellaisia käsitteitä kuten kateus, holhoaminen, konservatiivisuus, luovuuden suitseminen, pelokkuus, sulkeutuneisuus ja kannustuksen puute. Luovuuden yhteiskunta taas tarkoittaa hänen mukaansa vapaamielisyyttä, rohkeutta, intohimoa, itsensä toteuttamista, näkemyksellisyyttä ja yksilöllisyyttä (Himanan 2004, 7). Näin yksilön ominaisuudet saavat ikään kuin koko valtiosuhteiskuntaa koskevan kansallisen ulottuvuuden. Luovuus merkitsee ”kaikkea sitä, missä ihminen toteuttaa itseään edes vähän aiempaa täydemmin” (Himanan 2007a).

Himanan ajatus luovasta kansalaisesta, joka löytää itse oman innovatiivisuutensa ja tätä kautta taloudellisen kannattavuutensa, on sangen kiinnostava. Se liittyy nähdäkseni Anu Kantolan tekemään havaintoon siitä, miten kilpailuvaltiollistuminen on tehnyt kansalaisesta suorittajan, jonka tehtävänä on siivittää valtio kelvolliseen teknis-taloudelliseen menestykseen (ks. Kantola 2006). Tässä on suuri ero valtiokeskeiseen suunnittelu-yhteiskuntaan, jossa kansalaisuus merkitsi alueellisen ja sosiaalisen universaalisuusperiaatteen kautta rakentuvaa valtiolojalaisuutta. Tässä kahden erityyppisen kansalaisen välisessä erossa korostuu se perusteellinen siirtymä, jonka valtiollinen ajattelu on käynyt läpi viimeksi kuluneiden kolmen vuosikymmenen aikana.

On selvää, että poliittista selviämistä ja itsenäisyyttä vaalineessa yhteiskunnassa hyödyllinen valtiokansalainen rinnastui yhteiskunnalliseen eheyteen ja sen tuomaan vakauteen ideologioiden kilpailun aikana. Taloudellista menestystä vaalivassa valtiossa lojaalisuus poliittiselle vallalle ei riitä, vaan hyödyllisen kansalaisen on omaksuttava taloudellista kasvua tuottavan ja teknologisesti suuntautuneen luovan subjektin osa. Eräs globalisaatio-asiantuntija kiteyttää tämän valtion selviämiseen liittyvän työnjaon varsin kuvaavasti toteamalla, että yhteiskuntarakenteen ”dynaamisuuden lisääminen” tarkoittaa, että luodaan toimivat puitteet innovaatioyhteiskunnan kaipaamille osajille (mahdollisuus vaurauteen) ja toisaalta löydetään palvelupohjaiset työllistymiskeinot ”niille, jotka eivät globaalissa työnjaossa yllä riittävän korkealle

osaamistasolle” (Salonen 2007). Jopa työministeriön, perinteisen tasa-arvopolitiikan linnakkeen, virkamiehet tulevat Singaporen taloudellista kilpailukykyä korostavassa puheenvuorossaan tulokseen, että kansallista yksituumaisuutta ei tule vaalia valtion kilpailukykyyn kustannuksella maailmassa, jossa innovatiivisuuden ja luovuuden edistäminen ovat keskeisiä tavoitteita (Alasoini & Ramstad 2007). Ministeriön virkamiesten maali on lopulta Himasen tapaan ”vanhassa” valtiomallissa eli perinteessä:

Avainkysymys on kuitenkin se, onko ylipäättään mahdollista saada kulttuuria ja ilmapiiriä muuttamaan aidosti kansalaisten luovuutta ja innovatiivisuutta tukeväksi vahvaan keskusjohtoiseen suunnitteluun perustuvan yhteiskuntapolitiikan avulla. (Alasoini & Ramstad 2007)

Valtiomuutos aluerakenteessa: luovuuden metropolimainen luonne ja korven tehottomuus

Heikki Eskelisen (2004, 12) mukaan avoimen kansainvälisen toimintaympäristön vaikutukset Suomen aluerakenteeseen ovat sen suuntaisia, että Suomi sijaitsee jatkossa toiminnallisesti entistä suppeammalla alueella. Hän toteaa, että Suomessa vallitsee laaja konsensus siitä, että entistä suurempi osa väestöstä asuu tulevaisuudessa suurimmilla kaupunkiseuduilla tai korkeintaan parin tunnin matka-ajan päässä maan pääkaupungista. Jos tämä ennustus toteutuu, häviää pysyvä asutus monilta aiemmin asutuilta alueilta. Itse asiassa eräät tutkijatkin ovat tukeneet tätä kehitystä esittämällä, että alueellinen tasa-arvo on ristiriidassa valtion kilpailukykyyn kanssa ja että kilpailukykyyn vahvistaminen edellyttää keskittymiskehityksen tukemista (ks. esim. Aro 2007; vrt. Väyrynen 2006). Vaatimukset Suomen toiminnallisen alueen supistamiseksi liittyvät saumattomasti kahteen asiaan: Suomen ”eurooppalaistamiseen” ja Suomen valtion tuotantotaloudelliseen virtaviivaistamiseen mukaan lukien Himasen mainitsema luovuuden yhteiskunnan rakentaminen.

Erityisesti EU:n ylikansallisen tilan tuottamista koskevat suositukset ovat jo pitkään vaikuttaneet Suomen alue- ja yhdyskuntarakenteen uudistamiseen ikään kuin kilpailukykyisemmäksi. Vuonna 1999 julkaistu Euroopan unionin ylikansallinen aluesuunnitteluagenda *European Spatial Development Perspective* perustuu ajatukseen koko unionin

alueen yhdyskuntarakenteen homogenisoimisesta eli Amsterdamin sopimukseen kirjatusta territoriaalisesta koheesiosta. Tässä agendassa taloudellinen kilpailukyky yhdistyy suoraan suuriin kaupunkiseutuihin, niissä tapahtuvaan innovatiiviseen osaamistalouteen ja suurimpien keskuksien välistä vuorovaikutusta edesauttaviin liikenne- ja tietoliikenneinfrastruktuureihin eli kehityskäytäviin. Tällaisessa ylikansallista aluetta tuottavassa näkökulmassa taloudellinen kilpailukyky yhdistyy territorion elastisuuden lisäämiseen eli EU:n alueella tapahtuvien virtausten nopeuttamiseen (ks. Jensen & Richardson 2005). Suomessa 2000-luvulla tehtyjä aluekehitystoimenpiteitä tarkasteltaessa huomataan, että juuri nämä taloudellista tehokkuutta painottavat alueteknologiat on omaksuttu lähes viimeistä piirtoa myöden. Esimerkiksi Ympäristöministeriön vuonna 2006 tekemä Suomen aluerakenteen ”tulevaisuuden kehityskuva” (ks. Ympäristöministeriö 2006) samoin kuin konkreettiset aluekehitykseen liittyvät ohjelmat, kuten Aluekeskus- tai Osaamiskeskusohjelma, perustuvat pohjimmiltaan siihen EU-vetoiseen aluesuunnitteluvision, joka pohjaa Unionin innovaativetoiseen kilpailupolitiikkaan.

Suomen valtion eurooppalaistaminen liittyy saumattomasti edellä esitettyyn keskusteluun hyvinvointivaltion selviämisestä tai päivittämisestä. Esimerkiksi Pekka Himasen (2007b) unelmassa Suomesta tulee rakentaa keskeinen solmukohta globaalissa verkostossa. Se tarkoittaa eritoten kykyä houkutella kansainvälisiä huippututkijoita, mikä taas edellyttää tietynlaisen valtioympäristön tuottamista: uutta luovuutta tukevaa kulttuurista kaikupohjaa ja fyysistä läheisyyttä. Himanen esittää, että luovuuden historia on pitkälti kaupunkien historiaa. Hän toteaa, että innovaatiot ja kilpailukykyinen talous painottuvat suuriin keskittyimiin, jotka ovat globaalissa kilpailussa huipulla oleminen edellytys (Himanen 2004, 3):

Suomessa esimerkiksi Oulu, Tampere ja Turku ovat olleet esimerkkejä hyvistä alueellisista kasvumooottoreista. Jos maahan ei synny kärkitason kasvumooottoreita, kaikkien hyvinvointi kärsii, kun jaettava vähenee. Jokainen maa tarvitsee lisäksi myös vähintään yhden suuremman kriittisen massan keskittymän, joka pystyy nousemaan kansainvälisesti aivan raskaimpaan sarjaan. Tämä ei poista sitä, että kaikkien alueiden kehittäminen on yhtä tärkeää. Suomen rakenteessa kuitenkin vain Helsingin suuralueella

on riittävä väestön, talouden ja kulttuurielämän keskittymä koko maailman mittakaavassa innovaatiokeskusten kärkitasolle nousemiseen. Helsingin alueen kehittämiseen globaalisti johtavaksi keskittymäksi täytyy siksi koko Suomen talouden edun vuoksi panostaa erityisesti – ja tavalla joka aidosti hyödyttää koko Suomea. (Himanen 2007b, 132)

Tämä Himasen ajatus kilpailukykyisen valtion perustumisesta kasvumootoreihin korostaa sitä yhä hyväksyttävämmäksi tulevaa käsitystä, että Helsingin seudusta tulee kehittää aito metropolialue. Tämä tapa mieltää Suomen sijoittaminen osaksi nykymaailmaa on viimeksi kuluneiden vuosien aikana ollut selkeästi nähtävissä poliittisessa keskustelussamme. Sellaisenaan tämä uusi urbaanispuuden, metropolimaisuuden, luovuuden ja valtion taloudellisen kilpailukykyyn niputtava ideologia on suora hyökkäys aikaisempaa alueellista tasa-arvoa koskevaa valtiopoliittikkaa kohtaan. Kuvaava on Paavo Lipposen (2006) toteamus siitä, että sotien jälkeen syntynyt valtiollinen sijainninhajaus ja hajasijoitus olivat ”epäonnistunut toimintalinja”, koska se ”vesitti pitkäksi ajaksi Etelä-Suomen kasvun”.

Lipposen (2006) mukaan aluepolitiikkaa on nykyään tarkasteltava globalisaation yhteydessä ja ”ymmärrettävä urbaanin elämänympäristön merkitys Suomen menestykselle globalisaatiossa”. EVA:n globalisaatioraportissa Tapio Ruokanen on samoilla linjoilla todetessaan, että aluepoliittinen ajattelu ei auta valtioiden välisessä globaalissa kilpailussa:

Suomalaiset ovat aina ihannoineet maaseutua [...] *Nyt on aika arvostaa myös aitoa kaupunkilaisuutta*. Kaupunkilaisuus on kova juttu [...] Uuden ajan luova syke on kaupungeissa – niin tieteen, yritystoiminnan kuin kulttuurin sarjoilla [...] *Pääkaupunkiseutua* tulisi ryhtyä kehittämään nykyistä systemaattisemmin ja tavoitteellisemmin *luovien innovaatioiden kehdoiksi*. (Ruokanen 2004, 68, 87, 88, kurssiivi alkuperäinen)

Edellä esitellyt sitaattit eivät ole suinkaan vain yksittäisiä huomioita, vaan ne ovat oleellinen osa nykyistä valtiokeskusteluumme. Helsinki oli aina 1990-luvun alkuun asti suunnitteluyhteiskunnan ja hyvinvointivaltion rakentamiseen liittyneen kansallisen aluehierarkian ylimmällä tasolla, mutta se oli siitä huolimatta leimallisesti kansallinen pääkau-

punki, jota valtakunnansuunnittelussa käsiteltiin kansallisen sidoksen kautta. Nykyään Helsingin kehittämiseen liittyvässä keskustelussa korostuu, että kaupungilla on strateginen sijainti suhteessa kansainväliseen avoimeen talouteen, osaamiseen, innovaatioihin ja kilpailuun, mistä syystä sen tulisi ikään kuin vapautua kansallisen politiikan kahleista ja antaa kehittyä globaalina tieteellisenä ja teknologisenä keskuksena. Vain tätä kautta Suomi voisi selviytyä: ”Helsingin seudun menestyminen vaikuttaa ratkaisevasti koko Suomen mahdollisuuksiin” (Virkkunen 2007).

Helsingin entinen apulaiskaupunginjohtajan Pekka Korpisen (2007, 34) mukaan Helsingin seudusta voisi kehittyä vuoteen 2050 mennessä kahden miljoonan asukkaan metropoli, jonka avulla ”Suur-Helsingin alue voi vakiinnuttaa asemansa yhtenä EU:n dynaamisimmista metropoleista”. Tämä on Korpisen mukaan edellytys sille, että Suomi ei putoa ”B-sarjaan” valtioiden kansainvälistä menestystä mitattaessa:

Globalisoituneessa, integroituneessa ja monikulttuurisessa maailmassa metropoleilla on entistä selvempi edelläkävijän ja veturin rooli [...] Helsingin hankkeita ja suunnitelmia arvioitaessa on aina pidettävä silmällä Suomen pääkaupungin asemaa Euroopan ja maailman metropolien kilpailussa. Mikä näyttää maakunnasta tarkasteltuna suuruudenhullulta, voi olla varsin vaatimatonta maailman metropoleista käsin asiaa tarkasteltaessa. [...] Åke E. Andersson ja Richard Florida ovat kytkeneet luovuuden nimenomaan suurkaupunkeihin liittyväksi ominaisuudeksi [...] Floridan kirjassa *The Rise of the Creative Class* korostetaan toleranssia (esim. homoindeksi) mutta myös talenttia ja teknologiaa. Paikkaan liittyvä luova pääoma nousee keskeiseen asemaan maailman lahjakkuuksien houkuttelussa ja tulevaisuuden kilpailukykyä ja menestystä määriteltäessä syrjäyttäen näin aineellisen pääoman ensisijaisena kehityksen moottorina. Suurkaupungit ovat luovia supraivoja, mutta toiset ovat enemmän kuin toiset. Mitä Helsingin pitäisi tehdä asemansa vahvistamiseksi? Aidot innovaatiot aiheuttavat aina vaistomaista vastarintaa, kosmista torjuntaa [...] Anderssonin ja Floridan peräänkuuluttamaa sallivuutta tarvitaan, jottei valtaenemistön väistämätön konservatiivisuus tappaisi luovuutta ja uusia ideoita jo heti alkuunsa. Professori Pekka Himanen on kehitellyt erityistä ”luovuuden filosofiaa”... Kaiken toiminnan liikkeellepanevana voimana on unelma parem-

masta elämästä ja yhteiskunnasta [...] Professori Manuel Castellsin vieraillessa Suomessa hän [Castells] sanoi, ettei ole koskaan tavannut niin tulevaisuuteen suuntautunutta kansaa kuin suomalaiset. Tämän hetken eläminen ja siitä nauttiminen tahtoo täällä tosiaan jäädä jatkuvien tulevaisuuden suunnitelmien ja projektien jalkoihin. Mutta tämä on ymmärrettävää – onhan hyvä elämä mahdollista vain kaupungissa, jota olemme vasta rakentamassa. (Korpinen 2007, 41, 43, 56–57, 65)

Tässä sitaatissa nähdään, miten valtiomuutoksen tuottamiseen rakentuu eräänlainen viittausverkosto, jossa luovuus, valtion taloudellinen kilpailukyky, osaaminen ja innovaatiot saavat tilallisen muotonsa metropoleina, kasvumootoreina, solmukohdina ja verkostoina. Tällaisessa argumentaatiossa globaaliin talouteen kiinnittyneiden ja jatkuvasti kansainvälistymään pyrkivien kaupunkiseutujen ja kansallisvaltion suhde ajautuu uudelleenpohdinnan kohteeksi ja valtioalueen merkitys itseisarvona selkeästi vähenee. Se tarkoittaa samalla sitä, että Helsingin seudun ja parin kolmen suurimman kasvumootorin ulkopuolelle jääviä seutuja on hyvin vaikea sijoittaa mielekkäästi Suomen valtion taloudellisen kilpailukyvyyn tavoitteluun. On kuvaavaa, että näissä uusissa olosuhteissa termi ”aluepolitiikka” muodostuu ikään kuin kansainvälisen kilpailukyvyyn vastakäsitteeksi. Teknillisen korkeakoulun professori ja edellisen opetusministerin eduskuntaavustaja esittivät asian kuvaavasti tutkimustoiminnan tasoa arvioidessaan:

Yksittäisen tutkijan tai ryhmän tutkimuksen pitää olla varsin kapea-alaista, jotta saavutetaan riittävä syvyys. Vasta kun saman aihepiirin parissa on monta huippututkijaa tai ryhmää rinnakkain, syntyy tilanne, jossa tiedollisia aukkoja ei ole liikaa eli ”kriittistä massaa” on riittävästi. Suomen kokoisessa maassa tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että rahoituksen pitäisi painottua vahvuusalueille. Tutkimusrahoitus pitäisi jakaa vapaan tutkimuksen periaatteita noudattaen; strategisin tai aluepoliittisin perustein jaettu rahoitus hyvin todennäköisesti heikentää tutkimuksen laatua. (Jääskeläinen ja Can-Kurttakko 2006).

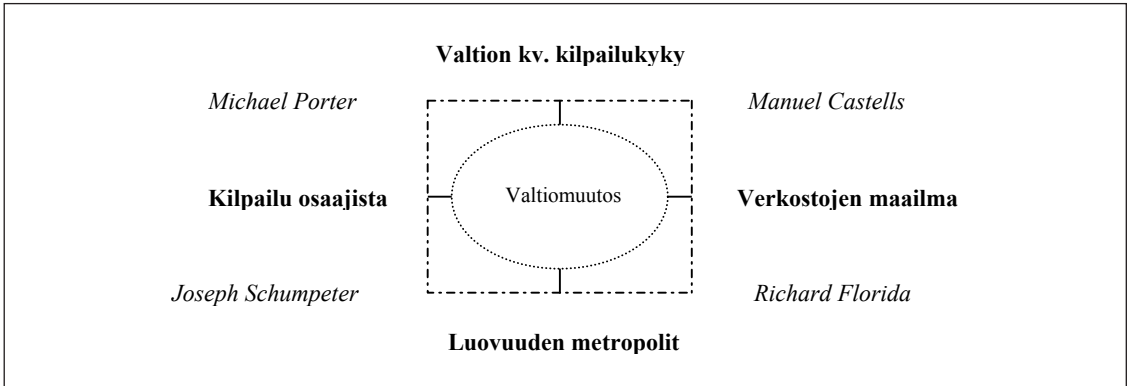
Suomen laajan valtioalueen asuttaminen oli hyvinvointivaltion rakennusprojektin keskeinen osa, valtiosuvereniteetin symboli ja tapa toteuttaa poliittisia strategioita, erityisesti kommunismin kitkemistä. Nykyistä aikaa tarkastellen ei ole mitenkään

yllättävää, että valtion kilpailukykyä ja Suomen selviytymistä koskevan poliittisen keskustelun marginaaliin on kehittynyt myös sangen radikaaleja esityksiä siitä, että asuttamisen aika tulisi saattaa päätökseen. Erityisesti valtion tuotantotaloudellisesta tehokkuudesta ammentavassa ajattelussa suunnitteluyhteiskunnan tilallisia muotoja pyritään voimakkaasti murtamaan. Tasa-arvopolitiikalla asutetusta valtioalueesta muodostuu tällöin vertauskuva kansantaloudelliselle tehostomudelle kansainvälisessä kilpailussa.

Esimerkiksi Teknillisen korkeakoulun laatujohtamisen professori Paul Lillrank kysyy, että jos maa- ja metsätalous eivät enää elätä, miksi suomalaisten tulisi valtiovallan tuella jäädä metsiin asumaan (Huoviala 2006). Lillrank ei ole marginaalinen keskustelija, vaan akateemisen yhteisön vaikutusvaltainen jäsen ja hyvinvointivaltion uudistamiseen aktiivisesti osallistuva konsultti. Näissä rooleissa Lillrank osallistuu keskeisesti Suomen valtion muutoksen tuottamiseen. Toisaalta Lillrankin puheenvuorot ovat heijastumia niistä moninaisista keskusteluyhteyksistä, joissa Suomen tulevaisuutta jatkuvasti pohditaan.

Lillrankin edustama uusliberaali ajattelu on esimerkki alueideologiasta, jossa Suomen toiminnallisen alueen katsotaan tulevaisuudessa koostuvan Helsingin seudusta ja puolenkymmenestä alueellisesta kasvumootorista. Lillrank kysyy, miksi Suomesta ei anneta kehittyä Grönlannin kaltaista maata, jossa asutus selkeästi keskittyy (Huoviala 2006). Valtion reuna-alueet rinnastuvat tällaisessa visiossa taantuvaksi seuduksi: tuotantotaloudellisesti tehostomaksi korveksi, jonne ei julkisia investointitukia kannata jakaa, koska ”korvessa ei voi harjoittaa mitään globaalisti merkittävää toimintaa” (Lillrank 2007a). On huomattava, että mitä laajemmin kyseinen näkemys hyväksytään, sitä enemmän eri toimijat joutuvat perustelemaan, miksi valtion ensisijaisten painopistealueiden ulkopuolelle ohjataan merkittäviä julkisia resursseja. Tämä ”korven” tehostomuutta koskeva ajattelun tapa on jo vallannut huomattavaa alaa esimerkiksi yleisessä koulutuspolitiikassa, missä ”maakuntayliopistojen” edellytyksiä toimia kansainvälisesti merkittävällä tavalla on jo joitakin vuosia avoimesti epäilty.

Lillrankin yhteiskuntakritiikin kärki osoittaa suoraan suunnitteluyhteiskunnan aikana Suomessa muotoutuneeseen alueelliseen universaalisuusperiaatteeseen: ajatukseen kansalaisten alueellisesta tasa-arvosta ja valtion tehtävästä asuttaa koko val-

Kuva 1. Valtiomuutoksen tuottamiseen liittyvien toimintaohjeiden keskeiset auktoriteetit/viittauskohteet.

tioaluetta. Lillrankin mukaan Suomella ei nykyoloissa ole varaa ylläpitää Pähkinäsaaren rauhan rajan pohjoispuolelle ulottuvaa hyvinvointiyhteiskuntaa Oulun seutua lukuun ottamatta (Lillrank 2007b). Suomi paljastuu tuotannollistaloudellisessa laskentakehyksessä väestömäärään suhteutettuna yksinkertaisesti liian suureksi! Jotta valtion supistaminen onnistuisi, tulisi valtion vuosikymmenten kuluessa muotoutunut asuttamispolitiikka Lillrankin mukaan kääntää pääläelleen: valtion tulisi eräänlaisilla painostustoimenpiteillä saada väestö muuttamaan pois reuna-alueilta. Ihmiset, jotka haluavat jäädä supistetun Suomen ulkopuolelle, voivat Lillrankin mukaan sen tehdä omalla vastuullaan ja omalla kustannuksellaan (Huoviala 2006). Alueellisesti tehottomasti toimiva ja resurssuja tuhlaava keskusjohtoinen ja suunnitteluvaltainen valtio onkin yhä voimakkaammin muodostumassa eräänlaiseksi hyvän poliittisen elämän vastakohtaksi. On kuvaavaa, että valtiomuutoksen tuottamisessa näkyvästi pitkään toiminut valtiosihtööri Raimo Sailas ilmoittaa, että hänen mieleenpainuvien kokemuksensa valtionhallinnosta on 1970-luvun alusta, jolloin häntä ”hirvitti” Johannes Virolaisen ”hillitön rahanjako” esimerkiksi lappilaisten poromiesten lähetystölle (Sutinen 2007).

Valtiomuutoksen tuottamisen viittausverkosto

Tässä artikkelissa analysoimani Suomen valtion muuttamiseen liittyvät toimintaohjeet perustuvat nähdäkseni varsin selkeästi hahmottuvaan tiedolliseen kenttään (kuva 1). Valtion taloudellisesta kilpailukyvyistä käyty keskustelu noudattaa pitkälti niitä käsityksiä, joita Michael Porter on valtioiden

kilpailukykyisyyttä ja houkuttelevuutta tarkastellessaan esittänyt. Porter on paitsi vaikutusvaltainen akateeminen tutkija myös kilpailukykyideologian aktiivinen sanansaattaja. Hän johtaa muun muassa Maailman talousfoorumissa valtioiden kilpailukykyindeksejä tuottavaa toimintaa. Porterin (1990) ajatukset valtion sijaintieduista, valtion kilpailueduista, kilpailukyvyyn tuottamisesta suurimmissa urbaaneissa keskuksissa sekä tuotannon sijoittumisesta maailmanlaajuisessa kilpailussa ovat olleet vaikutusvaltaisia myös suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa (vrt. Amin & Thrift 2002, 56). Suomessa 1980-luvulla aloitettu sääntelyn purkaminen ja uuden kilpailulainsäädännön tuottaminen yhdessä omistuksen kansainvälistymisen kanssa loivat tilan porterilaisille ajatuksille: valtiot todella näyttivät ajautuvan aikaisempaa kovempaan kilpaan keskenään.

Innovaatioiden merkityksen korostaminen taloudellisen kasvun ja valtion kilpailukyvyyn tuottamisessa perustuu oleelliselta osin Joseph Schumpeterin muotoilemiin ajatuksiin. Innovaatiopohjaisesta valtiollisesta selviämisestä on muodostunut Suomessa yhteiskuntapolitiikan kiistämätön sisältö. Valtioiden välinen kilpailu näyttää yhä enemmän mieltävän kilpailuna luovuudesta, teknologisista innovaatioista ja innovatiivisista yksilöistä. Tämä schumpeterilainen ajattelu tapa taas yhdistyy saumattomasti Richard Floridan (2002) muodikkaiksi tekemiin käsityksiin ”luovan luokan” merkityksessä talouskasvun ja kansallisen menestyksen tuottamisessa. Luovuuden käsitteen ympärille rakennettu kuva nykyisen valtiopolitiikan keskeisistä piirteistä on monella tavalla kiinnostava. Siihenhän liittyy ajatus, että valtioiden välillä vallitsee eräänlainen

”sota” luovuudesta ja osaajista. Tällaisenaan luovuuden ja taloudellisen kilpailun kautta rakentuva käsitys valtioiden välisistä suhteista on kuitenkin myös sangen kyseenalainen (vrt. Peck 2005).

Keskustelu osaajista ja yksilöiden luovuudesta sekä osaamisen ja luovuuden keskittymisestä monimuotoiseen metropolimaiseen ja sallivaan ympäristöön on muodostumassa yhteiskunnallisen keskustelumme yhdeksi ydinalueeksi. Valtion kansainvälisen kilpailukyvyyn tavoitteluun liittyvällä luovuskeskustelulla on Suomessa siten valtion alueja yhdyskuntarakennetta koskeva ulottuvuus, joka todennäköisesti johtaa yhä koveneviin vaatimuksiin aidon metropolialueen rakentamiseksi. Tämä tarkoittaa samalla sitä, että erilaiset luovusstrategiat ovat löytämässä tiensä myös suomalaisen alueelliseen kehittämisspolitiikkaan. Edellä mainittuihin seikkoihin voidaan vielä lisätä Manuel Castellsin (1996) laajasti tunnetuiksi tekemät käsitkset informaatioteknologian tuottamasta vallankumouksesta eli siitä, että hierarkkisesti muodostetut valtiorakenteet ovat nyky maailmassa korvautuneet tai korvautumassa verkostoilla ja virtauksilla. Näin saadaan viimeinen tarvittava kulmakivi siihen tiedolliseen kenttään, johon vaatimukset Suomen valtion muuttamisesta kilpailukykyiseksi perustuvat.

Yhteenveto

Tässä artikkelissa olen tutkinut poliittisten toimijoiden pyrkimystä sijoittaa Suomen valtio siihen poliittis-taloudelliseen maailmaan, joka tällä hetkellä edessämme aukenee. Olen esittänyt, että tämä sijoittaminen tulee ilmi eritoten toiminnassa, jossa vaaditaan valtion muuttamista ja sopeuttamista. Olen tutkinut eräänlaista kilpailuvaltion valtiotaitoa², eli poliittisten toimijoiden pyrkimystä määrittää valtion selviämisen kannalta suojeltava seikka sekä tuon tavoitteen puolustamiseksi tarvittavat

keinot. Artikkelissa käsitellyistä puheenvuoroista paljastuu, että valtiomuutoksen puolesta argumentoivien toimijoiden pääasiallinen poliittinen vastustaja on eräänlainen vanhan valtioelämän omaksumun ”tuhlaaja”, joka ei ole sitoutunut innovaatiotalouden kehittämiseen, alueelliseen keskittämiseen, teknologisen osaamisen luonnehtiman luovuuden yhteiskunnan rakentamiseen ja absoluuttisen globaalin huipun tavoitteluun.

Jotta valtion muuttamisesta ja muutosohjeista voitaisiin ylipäätään keskustella, on taustalla oltava suhteellisen vakaa merkityskenttä siitä, millaisessa historiallisessa tilanteessa kansallisesta tulevaisuudesta päätetään. Useimpien valtiomuutosta vaativien puheenvuorojen taustalla näyttää olevan merkityskenttä, jonka mukaan kansallinen kysymys on globaalisen kehityksen kautta määrittävä, voimakkaan periodinen, läpeensä kilpailullinen ja lopulta paikallisesti koettava ilmiö.

Analysoimissani valtiomuutoksen toimenpidesuosituksissa korostuu, että valtion taloudellisen kilpailukyvyyn tuottamisessa valtioalue näyttäyty pikemminkin taakkana kuin selkeänä kilpailutekijänä. Onkin huomattava, että Suomen selviytymiseen liittyvällä luovuskeskustelulla on erityinen tilallinen ulottuvuus. Metropolimaisuus, urbaanisuus, osaajayhteiskunta, huippuosaaminen ja verkostot ovat nykyään niin usein toistettuja tavoitteita, että niiden poliittinen ulottuvuus on unohtumassa (ks. myös Moisio & Leppänen 2007). Koska yhteiskuntapoliittisten trendien taustalla on aina tiedollisia auktoriteetteja ja tieteellisiä teorioita, voidaan Suomen valtion muuttamiseksi annettujen ohjeidenkin katsoa rakentuvan muutamien kärki-ajatusten kautta. Tällöin huomataan, että tiettyinä aikana laajasti hyväksytyillä ajatusmalleilla on myös poliittisia vaikutuksia, kun niistä tulee yhteiskuntapolitiikkaa ohjaavia yleisiä totuuksia.

Vuosien 2003 ja 2007 hallitusohjelmissa alueellisen eheyden ja tasapainon vaaliminen on säilynyt merkittävänä poliittisena painotuksena. Se kertoo siitä, että suunnitteluyhteiskunnan aikana muotoutuneet ajattelun tavat ja käytännöt, voimakas valtiokeskeisyys sekä suomalaisen hyvinvointivaltioprojektiin 1960-luvulta lähtien saumattomasti kuulunut alueellinen universaalisuuseriaate yhä aiheuttavat muutoskitkaa. On kuitenkin selvää, että Suomen valtion selviämistä koskevassa nykykeskustelussa esiin nousevat teemat, urbaani luovuus kilpailukyvyyn takeena ja laajan valtioalueen lämpimänä pitämisen tuotantotaloudellinen tehottomuus,

² Artikkelini toinen referee esittää osuvan huomion kilpailuvaltion valtiotaitoon liittyen. Hänen mukaansa kilpailuvaltion valtiotaidon tutkimus voidaan liittää kansainvälisen järjestelmän laajaan kulttuuriseen muutokseen. Tällöin voidaan ajatella, että siirtymä turvallisuuspoliittista selviämistä korostavasta hobbesilaisesta anarkiasta kohden taloudellista kilpailukykyä korostavaa lockelaista anarkiaa on juuri se seikka, joka tuo valtiotaitoon uusia sävyjä. Tämä näkökulma on yksi esimerkki siitä, miten valtiomuutosta voidaan jatkoissa hedelmällisesti tarkastella.

tulevat jatkossa aiheuttamaan yhä kovenevaa painetta alueellista universaalisuusperiaatetta kohtaan. Urbanisuus, metropolimainen kulttuuri, keskittäminen, kansainvälisyys ja tehokkuus rinnastuvat jatkossa yhä enemmän taloudellisen kilpailukyvyyn saavuttamiseen ja tätä kautta hyvään valtioelämään.

On kiinnostavaa nähdä, johtaako Suomen toiminnallinen supistaminen yhä pienemmälle alueelle esimerkiksi kokonaan uusien poliittisten liikkeiden syntyyn. Suomalainen nationalismi on voimakkaasti sidoksissa valtioalueeseen ja siihen liittyviin kulttuurisiin merkityksiin. Nähtäväksi jää, aiheuttaako alueiden tyhjentymisen asukkaista, kulttuurimaisemien rappeutuminen ja perusinfrastruktuurin heikentyminen vastarintaa niissä ihmisryhmissä, joille kansakunta on alueellisesti jakamaton kokonaisuus ja joille yhteisöllisen elämän mielekkäisyys on sidoksissa ”isänmaahan” ladattuihin kollektiivisiin symboleihin ja arvoihin.

Vaikka tässä artikkelissa ei juurikaan ole käsitelty valtiomuutoksen tuottamiseen väistämättä kohdistuvaa vastarintaa, resistanssi tulisi ottaa monipuolisesti huomioon tulevassa valtiomuutosta koskevassa tutkimuksessa. On nimittäin nähtävissä, että artikkelissa avatuille muutosresepteille on viimeksi kuluneiden vuosien aikana alettu yhä enemmän esittää myös vaihtoehtoja. Niissäkin on kyse valtiomuutoksesta, mutta toimintaohjeet ovat huomattavan erilaiset verrattuna kansainvälistä taloudellista kilpailukykyä painottavaan ohjelmaan. Yhtenä esimerkkinä voidaan mainita Heikki Patomäen (2007) viimeaikaiset puheenvuorot, joissa tekijä arvioi voimakkaasti uusliberaalin valtiokehityksen ongelmia. Tällainen jälkikeynesiläinen ajatus maltillisesta ja sosiaalisesti kestävästä pääoman kasaantumisesta on yksi resistanssin muoto, jonka kautta kilpailuvalltion uusliberaali ohjelma tulee haastetuksi valtiomuutosta koskevassa poliittisessa kamppailussa.

LÄHTEET

- Aho, Esko. 2006. Euroopan on uudistettava talous- ja yhteiskuntamallinsa. *Helsingin Sanomat* 8.7. A2.
- Alasoini, Tuomo & Ramstad, Elise. 2007. Singaporen menestystarinaa kannattaa seurata tarkasti. *Helsingin Sanomat* 24.8. A2.
- Alasuutari, Pertti. 2006. Suunnittelutaloudesta kilpailutalouteen: miten muutos oli ideologisesti mahdollinen. Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- Alkio, Jyrki. 2007. Jos olisin innovaatioministeri. *Helsingin Sanomat* 11.3. E1.
- Amin, Ash & Thrift, Nigel. 2002. *Cities: reimagining the urban*. Cambridge: Polity Press.
- Aro, Timo. 2007. Muuttopolitiikassa valittava joko kilpailukyky tai alueiden tasa-arvo. *Helsingin Sanomat* 7.5.2007 A2.
- Brenner, Neil. 2000. Building ”Euro-regions”. Locational politics and the political geography of neoliberalism in post-unification Germany. *European Urban and Regional Studies* 7:4, 319–345.
- Brenner, Neil. 2004. *New state spaces: Urban governance and the rescaling of statehood*. Oxford: Oxford University Press.
- Castells, Manuel. 1996. *The rise of the network society*. Oxford: Blackwell.
- Eskelinen, Heikki. 2004. Kansainvälinen toimintaympäristö, aluerakenne ja alueiden käyttö. *Ympäristöministeriön moniste* 135, 2004.
- Estola, Matti. 2006. Markkinatalouden lainalaisuudet syytä hyväksyä. *Helsingin Sanomat* 19.3.2006 B9.
- Florida, Richard. 2002. *The rise of the creative class: and how it’s transforming work, leisure, community, and everyday life*. New York: Basic Books.
- Foucault, Michel. 1971. *The order of things*. New York: Pantheon Books.
- Foucault, Michel. 1972. *The archaeology of knowledge*. London: Routledge.
- Friedman, Thomas. 2007. *Litteä maailma. 2000-luvun lyhyt historia*. Helsinki: Otava.
- Gualini, Enrico. 2006. The rescaling of governance in Europe: New spatial and institutional rationales. *European Planning Studies* 14:7, 881–904.
- Hautamäki, Antti. 2001. *Suomi muutosten edellä. Raportti Suomen haasteista*. Helsinki: Sitra.
- Hautamäki, Antti. 2004. Saatteeksi. Teoksessa Antti Hautamäki & Tarmo Lemola (toim.) *Suomi uuteen nousuun. Innovaatiot ja osaaminen huipputasolle*. Helsinki: Sitra.
- Heiskala, Risto. 2006. Kansainvälisen toimintaympäristön muutos ja Suomen yhteiskunnallinen murros. Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Herlin, Antti. 2007. Suomella on yhä kaikki keinot menestyä. *Helsingin Sanomat* 22.1.2007 A2.
- Himanan, Pekka. 2004. *Välittävä, kannustava ja luova Suomi*. Eduskunnan kanslian julkaisu 4/2004.
- Himanan, Pekka. 2007a. Suomen on nyt aika uudistua. *Helsingin Sanomat* 29.3.2007 C6.
- Himanan, Pekka. 2007b. *Suomalainen unelma: innovaatioreportti*. Helsinki: Teknologiateollisuuden 100-vuotissäätiö.

- Himananen, Pekka & Castells, Manuel. 2005. Onko Eurooppa sairastumassa lässähdystautiin? *Helsingin Sanomat* 9.10.2005 D6.
- Holsti, Kalevi. 1996. State, war, and the state of war. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hongisto, Seppo & Santti, Risto. 2007. Hallituksen tiedepolitiikan tavoitteet ristiriitaisia. *Helsingin Sanomat* 3.6.2007 C5.
- Huoviala, Kari. 2006. Tulkaa pois sieltä! *Aamulehti* 8.4.2006 A2.
- Häikiö, Martti. 2006. Kilpailun vapautus avasi tien uusien keksintöjen kaupallistamiselle. *Helsingin Sanomat* 21.1.2006 B9.
- Jensen, Ole & Richardson, Tim. 2005. *Making European space*. London: Routledge.
- Jones, Martin & Jones, Rhys. 2004. Nation states, ideological power and globalization: can geographers catch the boat? *Geoforum* 35:4, 409–424.
- Junka, Teuvo. 2003. *Maailman kilpailukyysisin maa? Tuotavuus ja investoinnit Suomessa 1975–2000*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Jääskeläinen, Iiro & Can-Kurtakko, Nesrin. 2006. Yliopistojen rahoituksen mallia maailman huipulta. *Helsingin Sanomat* 3.6.2006 A2.
- Kangas, Anni. 2007. Venäjän vallankumous ja suomalainen valtiotaito. *Idäntutkimus* 14:1, 15–31.
- Kantola, Anu. 2006. Suomea trimmaamassa: suomalaisen kilpailuvalltion sanastot. Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta*. Helsinki: Gaudeamus.
- Karvonen, Sakari ja Rintala, Taina. 2005. Suomi pirstaleina? Hyvinvoinnin alueelliset erot 2000-luvulla. *Maaseudun Uusi Aika* 13:2, 5–20.
- Katainen, Jyrki. 2004. Esipuhe Pekka Himasen teoksessa *Välittävä, kannustava ja luova Suomi. Katsaus tietoyhteiskuntamme syviin haasteisiin*. Eduskunnan kanslian julkaisu 4/2004.
- Kauppi, Heikki. 2007. Herää Suomi – hyvinvointisi hiipuu. *Helsingin Sanomat* 26.2.2007 B3.
- Korpinen, Pekka. 2007. *Helsinki – tulevaisuuden kaupunki*. Helsinki: Elinkeinoelämän valtuuskunta.
- Kulmala, Harri. 2007. Suomen tulisi pyrkiä kehittymään prototaloutena. *Helsingin Sanomat* 5.1.2007 A2.
- Lillrank, Paul. 2007a. Haastattelu Radio Suomen Ajantasa-ohjelmassa 22.1.2007.
- Lillrank, Paul. 2007b. Haastattelu Lapin Radiossa. 24.1.2007.
- Lipponen, Paavo. 2006. Alueet tarvitsevat vetureita ja kehityskäytäviä. Keskuskuntien hallinto vapautettava elinkeinojen kehittämiseen. *Turun Sanomat* 4.9.2007 A2.
- Mann, Michael. 1986. The autonomous power of the state: Its origins, mechanisms, and results. Teoksessa John Hall (toim.) *States in history*. Oxford: Basil Blackwell.
- Mannermaa, Kauko. 2007. *Ohjailusta kilpailuun: Suomen hallitusten kasvu- ja rakennepolitiikka vuosina 1962–1999*. Helsinki: Valtion taloudellinen tutkimuskeskus.
- Moisio, Sami & Leppänen, Laura. 2007. Towards a Nordic competition state? The politico-economic transformation of statehood in Finland, 1965–2005. *Fennia* 185:2.
- Neilimo, Kari. 2007. Talouden globalisaatio lisää hyvinvointia maapallolla. *Helsingin Sanomat* 31.7.2007 A2.
- Nyberg, Martti. 2007. Kansainvälinen verokilpailu kannustaa järkevään politiikkaan. *Helsingin Sanomat* 22.6.2007 C7.
- Ojakangas, Mika. 2007. Luovuuden kyynistä propagandaa. *Tiede & Edistys* 32:2, 147–150.
- Ollila, Jorma. 2006. Tieto ja talouskasvu. Suomi valintojen edessä – nyt on kilpailtava osaamisen laadulla. Teoksessa Seppo Penttinen (toim.) *Kasvun osaja: Antti Tanskanen 60 vuotta*. Helsinki: Osuuspankkikeskus.
- Palonen, Kari. 2003. Four times of politics: Policy, polity, politicking, and politicization. *Alternatives* 28:2, 171–186.
- Patomäki, Heikki. 2007. *Uusliberalismi Suomessa. Lyhyt historia ja tulevaisuuden vaihtoehdot*. Helsinki: WSOY.
- Peck, Jamie. 2005. Struggling with the creative class. *International Journal of Urban and Regional Research* 29:4, 740–770.
- Porter, Michael. 1990. *The competitive advantage of nations*. London: Macmillan.
- Pulkkinen, Tuija. 2005. ”Valtio” opillisena ongelmana. *Politiikka* 47:1, 80–82.
- Rintala, Taina & Palola, Elina. 2006. Yhdenvertaisuusperiaate uhkaa murentua hyvinvointipalveluissa. *Helsingin Sanomat* 29.6.2006 A2.
- Ruokanen, Tapani. 2004. *Suomen menestyksen eväät – tiekartta tulevaisuuteen*. Helsinki: EVA.
- Sailas, Raimo. 2004. Haastattelu Yritys-Suomi -julkaisussa 15.2.2004. <http://www.yrityssuomi.fi/liston/startti/page.lsp?r=4227&l=fi>. Luettu 2.7.2007.
- Salonen, Anna. 2007. Pienet palkkaerot verottavat Suomen kilpailukykyä. *Helsingin Sanomat* 31.3.2007 A2.
- Sheppard, Eric. 2003. Competition in space and between places. Teoksessa Eric Sheppard & Trevor Barnes (toim.) *A companion to economic geography*. Oxford: Blackwell.
- Schwab, Klaus. 2006. Luovuus määrää onnistumisesta nopean muutoksen maailmassa. *Helsingin Sanomat* 28.1.2006 A2.
- Siltala, Juha. 2003. *Työelämän huonontumisen lyhyt historia*. Helsinki: WSOY.
- Soininvaara, Osmo. 2007. Kaupunkien pudotuspeli. Aluepolitiikka on kaupunkipolitiikkaa, pikkukaupungit ovat vaarassa. *Suomen Kuvalehti* 3/2007, 19.1.2007.
- Sutinen, Teija. 2007. Vahvan virkamiehen valta vaihtelee. *Helsingin Sanomat* 1.7.2007 E1.
- Tainio, Risto. 2006. Suomalaisen liiketoimintajärjestelmän rakenteellinen ja kulttuurinen muutos. Teoksessa Risto Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- Taxell, Christoffer. 2006a. Suomi selviytyy, jos hyväksymme jatkuvan muutoksen. *Helsingin Sanomat* 16.3.2006.
- Taxell, Christoffer. 2006b. Ajatuksia muutoksesta, yritystoiminnasta ja hyvinvoinnista. Teoksessa Seppo Penttinen (toim.) *Kasvun osaja: Antti Tanskanen 60 vuotta*. Helsinki: Osuuspankkikeskus.
- Teollisuus ja työnantajat. 2004. *Kansallinen globalisaatiostrategia: menestyvä Suomi. Teollisuuden kannanotto globalisaatioon ja Suomen tulevaisuuteen*. Helsinki: TT.
- Tiihonen, Seppo. 2006. Poliittisen hallinnan ja hallintopolitiikan muutoksia 1980- ja 1990-luvulla. Teoksessa Risto

- Heiskala & Eeva Luhtakallio (toim.) *Uusi jako: miten Suomesta tuli kilpailukyky-yhteiskunta?* Helsinki: Gaudeamus.
- Tilastokeskus. 2006. *Suomen tilastollinen vuosikirja 2006*. Helsinki: Tilastokeskus.
- Valtioneuvoston kanslia. 1999. Pääministeri Paavo Lipposen II hallituksen ohjelma. 15.4.1999. <<http://www.valtioneuvosto.fi/tietoa-valtioneuvostosta/hallitukset/hallitusohjelmat/vanhat/lipponenII/fi.jsp>>. Luettu 2.5.2007.
- Valtioneuvoston kanslia. 2004. *Suomen turvallisuus- ja puolustuspolitiikka 2004*. Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 16/2004.
- Varjo, Janne. 2007. *Kilpailuvaltion koululainsäädännön rakentuminen. Suomen eduskunta ja 1990-luvun koulutuspoliittinen käänne*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Virkkunen, Janne. 2007. Metropolin mahdollisuus. *Helsingin Sanomat* 6.5.2007 A2.
- Väyrynen, Paavo. 2006. Globalisaatio vaatii tehokasta alue- ja maaseutupolitiikkaa. *Helsingin Sanomat* 6.3.2006 A2.
- Väyrynen, Raimo. 2001. *Globalisaatiokritiikki ja kansalaisliikkeet*. Helsinki: Gaudeamus.
- Weldes, Jutta. 1999. *Constructing national interests. The United States and the Cuban missile crisis*. Minnesota: Minnesota University Press.
- Ympäristöministeriö. 2006. Kilpailukykyä, hyvinvointia ja ekotehokkuutta. Suomen aluerakenteen ja alueidenkäytön kehityskuva. *Suomen Ympäristö* 31/2006.